

Univerzita Palackého v Olomouci
Filozofická fakulta
Katedra psychologie

INDEX POŠKOZENÍ EGA A TEORIE VZTAHOVÉ VAZBY

THE EGO IMPAIRMENT INDEX AND THE ATTACHMENT
THEORY

Magisterská diplomová práce

Autor: **Bc. Ondřej Jurčík**
Vedoucí práce: **PhDr. Martin Seitl, Ph.D.**

Olomouc

2019

Poděkování:

Na tomto místě bych chtěl poděkovat vedoucímu práce panu PhDr. Martinu Seitlovi, Ph.D. za odborné vedení. Dále poděkování patří panu PhDr. Danielu Dostálovi, Ph.D. za věcné rady. V neposlední řadě děkuji všem svým blízkým za podporu v cestě za dosažením svých cílů.

Místopřísežně prohlašuji, že jsem magisterskou diplomovou prací na téma: „Index poškození Ega a teorie vztahové vazby“ vypracoval samostatně pod odborným dohledem vedoucího diplomové práce a uvedl jsem všechny použité podklady a literaturu.

V Olomouci dne 27. 11. 2019

Podpis .....

OBSAH

ÚVOD.....	5
TEORETICKÁ ČÁST.....	6
1 EGO JAKO KONCEPT	7
1.1 Freudovo pojetí Ega	7
1.2 Ego-psychologie	7
1.2.1 Anna Freudová	8
1.2.2 Heinz Hartmann	8
1.3 Další přístupy.....	9
1.3.1 Beresova koncepce Ega.....	10
1.3.2 Weinerovo rozšíření Beresova modelu Ega	11
2 OBJEKTNÍ VZTAHY	13
2.1 Teorie vztahové vazby.....	16
2.1.1 Hyperaktivační a deaktivující strategie vztahové vazby.....	18
2.1.2 Projevy jednotlivých typů vztahové vazby v dospělosti	19
2.1.3 Posuzování vztahové vazby.....	20
3 POSUZOVÁNÍ FUNKCÍ EGA A VZTAHOVÉ VAZBY PROSTŘEDNICTVÍM RORSCHACHOVY METODY	22
3.1 Index poškození Ega.....	22
3.1.1 Vztah k realitě	22
3.1.2 Myšlenkové procesy.....	23
3.1.3 Ego-obranné mechanismy	23
3.1.4 Objektní vztahy	25
3.1.5 Výpočet Indexu poškození Ega a interpretace jeho výsledku.....	26
3.2 Posouzení vztahové vazby prostřednictvím ROR	28
3.2.1 ROR proměnné zastupující vztahovou úzkost	28
3.2.2 ROR proměnné zastupující vztahovou vyhýbavost	31
VÝZKUMNÁ ČÁST.....	33
4 VÝZKUMNÝ PROBLÉM.....	34
5 TYP VÝZKUMU A POUŽITÉ METODY	36
5.1 Použité metody	36
5.1.1 Rorschachova metoda.....	36
5.1.2 Experience in Close Relationships	38
5.2 Formulace hypotéz ke statistickému testování	41
6 SBĚR DAT A VÝZKUMNÝ SOUBOR	42
6.1 Charakteristika výzkumného souboru	43
6.2 Etické hledisko a ochrana soukromí.....	44

7 PRÁCE S DATY A JEJÍ VÝSLEDKY	46
8 DISKUZE	51
9 ZÁVĚR	55
10 SOUHRN.....	56
BIBLIOGRAFIE.....	59
PŘÍLOHY.....	66

ÚVOD

Psychodynamické teorie jsou stále zdrojem mnohých kontroverzí. To však úplně neplatí o teorii vztahové vazby, která vychází z psychoanalytického učení. Samozřejmě celková koncepce této teorie prošla značným vývojem. V současnosti lze označit teorii vztahové vazby za poměrně vlivnou, co se týče její aplikace ať už ve výzkumu či praxi napříč odvětvími psychologie, čemuž mimo jiné také dopomohlo ověřování její platnosti na poli neuropsychologie.

Kontextu oblastí aplikace výše zmíněné teorie se týká také posuzování vztahové vazby, jakožto podstatného aspektu lidské psychiky, který koresponduje s chováním a prožíváním člověka na úrovni mezilidských vztahů či je přímo ovlivňuje a tudíž se promítá ve významné míře do života jedince.

Vztahová vazba u dospělých osob bývá obvykle posuzována prostřednictvím sebeposuzujících metod či formou standardizovaných postupů rozhovoru s danou strukturou. O takovém posuzování je možné konstatovat, že se jedná o posouzení na explicitní rovině, jelikož daný jedinec v tomto procesu vědomě charakterizuje vlastní chování a prožívání v interpersonálních relacích. Ovšem pokud bude brán ohled na psychoanalytický původ teorie vztahové vazby, je pak také důležité neopomíjet nevědomé procesy jakožto součást vazebného systému, tedy je důležité hledat možnosti posouzení vztahové vazby také na rovině implicitní.

Jednu z takových možností nabízí užití projektivních metod, mezi které spadá Rorschachova metoda. Ta taktéž, podobně jako psychoanalytické teorie, čelila značné kritice, což dalo za vznik standardizovaným přístupům vytvořených dle psychometrických zásad. Hlavním tématem této práce je tedy užití Rorschachovy metody v souvislosti s posuzováním vztahové vazby u dospělých osob.

Navíc, jak již bylo avizováno výše, vztahová vazba je významným aspektem lidské psychiky, který souvisí s určitými psychickými funkcemi, mezi něž patří také funkce Ega. Posouzení Ego-funkcí nabízí takzvaný index poškození Ega, což vedlo k zahrnutí tohoto indexu jakožto předmětu zkoumání do zvoleného tématu diplomové práce.

TEORETICKÁ ČÁST

1 EGO JAKO KONCEPT

V současné psychologii (a taktéž mezi laickou veřejností) je pojem Ego obvykle užíván na obecné rovině k charakterizování bazální podstaty osobnosti člověka. Tento pojem samozřejmě v průběhu času prošel jistým vývojem, který bude v následujícím textu prezentován v kontextu vybraných psychodynamických teorií, jež jsou stěžejní v rámci zvoleného tématu této práce.

1.1 Freudovo pojetí Ega

Freudova koncepce Ega (Já) spadá do jeho strukturálního modelu lidské psychiky. Podle něj Ego vzniká z částí Id (Ono) prostřednictvím kontaktu jedince s okolní realitou. Ego využívá vědomí jako smyslový orgán, který je kromě vnějšku také orientován na vnitřní svět jedince. Hlavní funkcí Já v této koncepci je schopnost transformace pudových přání Id do společensky akceptovatelných forem uspokojení, které jsou internalizované v podobě Superega (Nadjá), je tedy jakýmsi komunikačním zástupcem Id s vnějším světem a vyrovnávací silou mezi přáními Id a požadavky Superega. Mimo to je zdrojem orientace v čase, prostoru a taktéž má na starosti motoriku. Zjednodušeně řečeno Ego je podstatné pro testování reality a taktéž mezi jeho funkce patří obranné mechanismy (Freud, 1991).

Ego se podílí i na utváření objektních vztahů (Šebek, 1991). Freud (1993) předpokládal, že člověk později ve svém životě navazuje partnerské vztahy na základě zkušeností s primárními objekty lásky, které rozdělil na dva druhy: sebe sama a osoby uspokojující potřeby (např. prostřednictvím zajišťování výživy, péče a ochrany). Na základě toho lze rozlišit dva typy vztahových protějšků, a sice opěrný typ, který je zdrojem péče a ochrany, a narcistický typ, kdy daný jedinec si vybírá partnery dle svého obrazu nebo jeho části.

1.2 Ego-psychologie

Teoretické ukotvení Ega Sigmundem Freudem není oproti Id a Superegu tolik propracováno do širších souvislostí, což dalo za vznik tzv. ego-psychologii, za jejíž

zakladatele jsou považováni Anna Freudová a Heinz Hartmann (Plháková, 2011). Dle tohoto směru psychoanalýzy do funkčního arsenálu Ega spadají taktéž procesy, schopnosti a dovednosti, které bychom dnes označili přívlastkem exekutivní – jedinec skrze Ego určuje své cíle, životní výzvy a tedy do jeho kompetence spadá i volní úsilí. Ego je v tomto pojetí chápáno jako autonomní složka osobnosti, která má taktéž na starost kognitivní funkce jako např. vnímání, paměť, myšlení (Millon, Lerner, & Weiner, 2003).

1.2.1 Anna Freudová

Freudová rozvinula problematiku obran Ega. Jako obrany označuje jáské procesy vůči nelibým a nepředstavitelným afektům a fantaziím, které mohou vést až ke vzniku neurózy u pacienta. Ve své povaze jsou tyto obrany nevědomými mechanismy. Celkem je možné rozlišit následujících deset obran Ega: vytěsnění, regrese, reaktivní výtvar, izolace, popření události, projekce, introjekce, obrat proti vlastní osobě, zvrát v opak a sublimace (neboli přesun pudového cíle, který je autorkou chápán oproti devíti předchozím mechanismům jako obrana na rovině normality než neurózy). Jsou to prostředky, které Já využívá proti úzkosti a nelibosti a tím se snaží bránit impulzivě v chování jedince. Analytickou úlohou je pak sledování jednotlivých obranných mechanismů v konkrétních případech odporu a tvorby symptomů. Obranný mechanismus je obrazem kompromisu a analytik má také za úkol rozlišit jeho jednotlivé části, tedy co vychází z Ega, co z Id a co ze Superega (Freudová, 2006).

1.2.2 Heinz Hartmann

Hartmann považoval psychologii Já za platformu, která zprostředkovává kontakt psychoanalýzy s ostatními proudy psychologie, a taktéž posunul hranice psychoanalytického zaměření mimo rovinu patologie (tedy mimo oblast intrapsychického konfliktu), což značně tomuto kontaktu napomohlo. Hartmann připojil k testování reality, regulaci pudů a vytváření objektních vztahů další funkci Ega a tou je adaptace, což poukazuje na jeho inspiraci Darwinovou teorií o vrozených mechanismech přizpůsobení, tedy že člověk, podobně jako jiné organismy, je vybaven určitou úrovní adaptace na své prostředí a to jak po stránce fyzické, tak i psychické (Šebek, 1991). Ego se podle něj nevyvíjí z Id, jak tvrdil Freud, ale že každý jedinec již od narození má k dispozici systémy adaptace, které jsou určeny pro konkrétní situace probíhající v průměrně očekávatelném prostředí (average expectable environment). Dané situace pak stimulují vývoj jedince

respektive jeho Ega, kdy na tomto rozvoji participují různé procesy (např. zrání, učení). Hartmann dále podotýká, že na vývoji Ega se sice podílí konflikty a frustrace, ovšem není tomu tak vždy, a proto vymezuje pojem bezkonfliktní sféra Ega (conflict-free ego sphere), do které umisťuje procesy a schopnosti jako vnímání, intence, myšlení, řeč (jazyk), vybavování, produktivita, motorika a ty souhrnně nazývá systémy primární autonomie. Pokud jsou však vnější podmínky nepříznivé, mohou být konfliktem zasaženy i tyto oblasti – příkladem je třeba koktání (Hartmann, 1958).

Dalším důležitým pojmem v Hartmannově pojetí Ega jsou tzv. integrativní funkce, ty sice z části náleží k Superegu, ovšem většina z nich se týká Ega respektive jeho bezkonfliktní sféry. Mezi tyto funkce jsou zařazeny hierarchie hodnot, jež jsou zejména společensky určeny. V případě jejich osvojení jedincem, poskytují možnosti adekvátního a akceptovatelného vybití agrese a libida. Je však důležité si uvědomit, že zvnitřnění těchto hodnot má individuální povahu a tedy každý jedinec se vyznačuje svou jedinečnou organizací hodnot. Integrativní funkci můžeme nalézt například u náboženství, které je možné vysvětlit jako objektivní vyjádření hierarchie hodnot (Hartmann, 1958).

Zajímavý je taktéž Hartmannův pohled na umění, které chápe jako regresivní adaptaci, jelikož vnímá, že umění je archaického původu. Zároveň jde o výtvary vycházející z jedincova nitra, avšak jejich smysl lze najít i v kontextu vnější reality, což právě poukazuje na jeho integrativní funkci (Hartmann, 1958).

Hartmann dále předpokládal, že Ego je vybaveno schopností tzv. neutralizace, což je proces, během kterého dochází k odstranění agresivních a sexuálních aspektů u pudů. Takto „očištěné“ pudy jsou pak zdrojem psychické energie pro další rozvoj Ega včetně jeho funkcí (Blancková & Blanck, 1992).

1.3 Další přístupy

Z výše uvedeného textu je zřejmé, že ego-psychologie značným způsobem rozšířila teoretické uchopení Ega a to zejména v rovině týkající se jeho funkční vybavenosti. Funkce Ega se tak staly stěžejní oblastí pro jeho deskripci i v dalších koncepcích a zároveň také pro vymezení psychopatologie, jež bývá psychodynamickými směry obvykle určena třemi hlavními atributy. Prvním je nízká síla Ega, která se například projevuje nedostatečnou schopností testování reality, jež vede k chybné percepci a hodnocení vnitřního (duševního) i okolního světa. Druhým znakem jsou maladaptivní obranné

mechanismy, které zabraňují adekvátnímu vypořádání se s psychickou zátěží. Posledním z trojice jsou dysfunkční introjekty, ty jsou zodpovědné za chybné vnímání vlastního sebeobrazu a druhých osob (Millon, Lerner, & Weiner, 2003).

1.3.1 Beresova koncepce Ega

Na poznatky Ego-psychologie navázal David Beres (1956), který svoji koncepci vytvořil na základě vztahu mezi narušeným vývojem Ega a schizofrenií. Důležitá je Beresova terminologická poznámka o rozlišování mezi pojmy Self a Ego, které bývají často chybně vnímána jako synonyma. Dle něj je Ego substruktura psychického aparátu, která je definována především svými funkcemi. Self Beres (temtéž) pojímá spíše jako filozofický termín, který zaujímá širokou oblast implikace a to včetně odvětví psychologie, kde může zahrnovat jak funkce Ega (jako např. vnímání sebe samého), tak i jiné psychické funkce.

Beres (1956) ve své práci charakterizoval Ego prostřednictvím jeho sedmi funkcí:

1. **Vztah k realitě** – tato funkce zahrnuje několik komponent: adaptace na realitu, testování reality a smysl pro realitu. Adaptace na realitu je z nich nejvíce komplexní a souvisí tak s dalšími funkcemi Ega.
2. **Regulace a řízení pudů** – Ego funguje jako jakýsi systém inhibice, který slouží k odložení vybití pudových přání. Nejlépe je tento proces patrný během zrání Ega, kdy dochází ke zvětšování jeho kapacity k odkladu uspokojení. Z toho vyplývá, že tato funkce je součástí adaptace na realitu.
3. **Objektní vztahy**
4. **Myšlenkové procesy** – u zdravého jedince obvykle bývá předpokládáno myšlení založené na racionalitě a logice.
5. **Obranné funkce Ega** – Ego v různých fázích vývoje čelí konfliktům mezi pudy a realitou. K tomu využívá různé druhy obran, které samozřejmě taktéž prochází vývojem. Nezralému Egu jsou k dispozici obranné mechanismy, které jsou méně stabilní, než ty, které jsou osvojeny v pozdějších stádiích. V průběhu vývoje se však některé obranné vzorce stanou ustálenými a jsou užívány v nejrůznějších situacích dle potřeby a to i tehdy, kdy to není adekvátní či vhodné.
6. **Autonomní funkce Ega** – zde spadá testování reality, myšlení, percepce, intence, vnímání objektů, jazyk, paměťové vybavování, produktivita,

motorika, zrání, učení a další. Tyto funkce jsou významné z hlediska posuzování obtíží s adaptací.

- 7. Syntetické funkce Ega** – mají za úkol chránit jedince a udržet jeho psychiku v celistvosti. Tyto funkce by měly zůstat zachovány i v případě ztráty kontaktu s realitou a tedy i přesto umožnit adaptaci na určité úrovni, která je však odlišná od úrovně původní.

1.3.2 Weinerovo rozšíření Beresova modelu Ega

Weiner (1966) se zabýval diagnostikou schizofrenie, kterou ve své podstatě založil na pozorovatelných aspektech poškození funkcí Ega. Ve své práci tak primárně vycházel z Beresova modelu. V jeho kategorizaci se již nevyskytuje zvlášť schopnost Ega řídit a regulovat pudy, ovšem tento model lépe shrnuje obsah a hlavní význam zbylých šesti funkcí ega, kterými jsou myšlenkové procesy, vztah k realitě, objektní vztahy, obranné mechanismy, autonomní funkce a syntetické funkce.

Myšlenkové procesy se skládají primárně z kognitivního zaměření, vytváření konceptů a usuzování. Psychicky zdravý člověk se vyznačuje schopností selektivního skenování informací, kdy jedinec se soustřeďuje na podstatu stimulu a vše ostatní, co je z daného podnětu irelevantní, odfiltruje. Dalším znakem psychického zdraví v rámci myšlení je vyvozování logických závěrů o vztazích mezi objekty a událostmi a v neposlední řadě také adekvátní interpretace prožitků na adekvátní úrovni abstrakce (Weiner, 1966).

Vztahování se k realitě je ve své podstatě percepčním procesem, který se skládá ze dvou hlavních komponent, a sice ze schopnosti testovat realitu a taktéž ze schopnosti zachování si přiměřeného smyslu pro realitu. Testování reality se týká přesnosti percepce okolního světa, kdy symptomy poškození této přesnosti jsou autistické vnímání, špatné posuzování a neschopnost konvenčního způsobu reagování. Smysl pro realitu zahrnuje jedincovo vnímání vlastního těla, kdy v případě poškození tohoto schématu dochází ke vzniku neostrých hranic Ega a ke zkraslení body image (Weiner, 1966).

Další podmínkou pro zdravou psychiku je dovednost vytvářet a udržovat mezilidské neboli objektní vztahy. Jedinec, který pociťuje diskomfort v rámci závazků spojených s interpersonálními relacemi, se obvykle dostává do ústraní sociálního prostředí, odmítá kontakt s druhými lidmi. Jako příznaky psychopatologie v tomto ohledu lze chápat

sociální izolovanost, nadměrnou osamělost a odtažitost či averzi vůči ostatním (Weiner, 1966).

Obranné mechanismy Ega pomáhají zdravému jedinci k udržování duševní stability a kontroly v životních situacích, které skýtají jistou míru zátěže. Jako nejdůležitější vidí Weiner (1966) mechanismus represe, který za normálních okolností brání primitivním, úzkostným myšlenkám a přáním dostat se do vědomí. V případě psychopatologie je patrné, že schopnost represe bývá narušena, což se projevuje uvědomování si vlastních sexuálních a agresivních fantazií i impulsů, které ohrožují osobní či společenské normy. Nestabilní obranné vzorce se projevují nízkým zvládnutím afektů včetně jejich exprese a taktéž nekonzistentním stylem reagování. Obecně se ukazuje, že každému jedinci je vlastní jeho individuální systém ego-obranných mechanismů (Weiner, tamtéž).

Autonomní funkce Ega Weiner (1966) popisuje na základě Hartmannova pojetí (Hartmann, 1958), a sice že tyto funkce, ačkoli mohou být ovlivněny intrapsychickým či interpersonálním konfliktem, mají svůj původ mimo oblast konfliktu, a tedy se vyvíjí nezávisle na tomto konfliktu. Jednotlivé funkce byly vyjmenovány již dříve v podkapitole 1. 1. 2. věnované myšlenkám Heinze Hartmanna.

Syntetické funkce se značnou měrou překrývají s předchozími pěti Ego-funkcemi. Syntetické operace se týkají jedincovy kapacity organizovat a integrovat vlastní kognitivní dovednosti, schopnost vztahování se k realitě, utváření objektních vztahů a obranné mechanismy takovým způsobem, který je ve prospěch zdravého duševního života. Unikátním faktorem syntetických procesů je právě organizační a integrační charakter těchto funkcí (Weiner, 1966).

2 OBJEKTNÍ VZTAHY

Teorie objektních vztahů vychází z psychoanalytického učení, kdy představitelé této teorie podtrhují význam citových vztahů k blízkým osobám (objektům), které jedinec vytváří již od narození a které mají podstatný vliv na jeho psychický vývoj, což neredukuje objekty na pouhé instrumenty k dosažení slasti, jak objekty chápal Freud (Grotstein, 1996). Konkrétní definice objektního vztahu nejsou jednotné, avšak Greenberg a Mitchell (1983) navrhuji definovat objektní vztah jako vzájemné působení vnějšího a vnitřního obrazu druhých osob a zároveň jako relaci mezi vnějšími a vnitřními objekty. Výslednicí tohoto působení je pak kvalita interakce mezi jedincem a druhými lidmi.

V rámci teorie objektních vztahů je zásadní separačně individuační proces Margaret Schönberger Mahlerové. Autorka dlouhodobě sledovala vývoj dítěte prostřednictvím jeho vztahu s matkou, kdy na počátku tohoto vývoje stojí absolutní závislost dítěte na matce (pokud nedojde k určitému oddělení). V průběhu zdravého vývoje dochází k postupné diferenciaci dítěte od matky, jejímž výsledkem jsou pak intrapsychické struktury Self a objektu. Kolem třetího roku života je pak tento proces uzavřen dosažením první úrovně osobní identity jedince. Matka je pro dítě tedy jakýmsi bazálním zdrojem pro orientaci ve vnějším světě, prostřednictvím kterého se postupně organizuje celá jeho osobnost (Mahlerová, Pine, & Bergmanová, 2006).

Právě diferenciaci Self a objektu je hlavní podmínkou pro tzv. citovou objektní stálost, kdy jedinec vnímá objekty jako existující, ačkoli nejsou aktuálně percipovány. Zároveň k těmto objektům vytváří trvalé citové vazby. V rámci zdravého vývoje dítěte v kontextu objektní stálosti je důležité, aby jedinec integroval pozitivní i negativní atributy objektu (Plháková, 2011). Vedle objektní stálosti stojí koncept stálosti Self, který zahrnuje jedincovu schopnost obsáhnout pozitiva i negativa vlastního Já a zároveň schopnost autonomie (Lečbych, 2016).

Problematika objektní stálosti je dobře patrná u osob s hraniční poruchou osobnosti, kdy tito jedinci pravděpodobně nedosáhli emoční objektní stálosti a tudíž mají tendenci jednat s blízkými lidmi jako s matkou ve fázi separace-individuace (Mahlerová, Pine,

& Bergmanová, 2006). Člověk s tímto typem osobnostní organizace pak očekává, že ostatní se budou chovat dle jeho potřeb a tedy budou bezmezně přijímat jeho „láskyplnost“. Pokud tomu tak není, pociťuje k nim odpor a devaluje je. Hypoteticky lze uzavřít, že borderline osobnosti vývojově neobstáli v kultivaci vlastních projevů zlosti a v osvojení celé palety lidských emocí (Mikota, 1995).

Jednotlivé zkušenosti, které jsou spojené jak se Self tak s objekty, jsou charakteristické svou komplexností, a tedy je nutné, aby se jedinec v průběhu svého vývoje naučil tyto zážitky organizovat. Ona komplexita je dána dvěma komponentami, kdy první z nich má kognitivní povahu a poskytuje tak jedinci rozlišitelnost daného objektu. Na druhé straně stojí afektivní komponenta, která se týká prožívání asociací spojených s objektem. Dítě jednotlivě informace o objektech postupně internalizuje a tyto zvnitřnělé informace pak následně externalizuje v mezilidských vztazích (Horner, 1984).

Otto Friedmann Kernberg se pokusil integrovat poznatky klasické psychoanalýzy, Ego-psychologie a teorie objektních vztahů do ucelené teorie vývoje psychopatologie. Dle něj psychotická onemocnění vznikají na základě neadekvátní diferenciaci mezi mentálními reprezentacemi objektů a Self, čímž dochází k rozmělnění hranic mezi vnitřní a vnější realitou a tedy k neschopnosti realitu testovat. Nejznámější je Kernbergovo vymezení hraniční organizace osobnosti, kdy tito jedinci sice vývojově splnili úkol rozlišování mezi Self a objekty (jsou proto schopni testovat realitu), avšak se jim již nepodařilo dosáhnout integrace pozitivních a negativních aspektů Self i objektů. Pokud nedojde k optimální, realistické integraci pozitivních a negativních atributů pouze u Self, pak je rozvinuto nerealistické tzv. grandiózní Self a v tom případě hovoříme o patologickém narcismu. Jak je patrné, Kernberg považuje introjekci za zásadní proces utváření lidské psychiky, která je u psychotických, borderline či narcistických jedinců problematická (Kernberg, 1984).

Pojem Self hraje významnou roli v teoretické práci Heinze Kohuta, který jej charakterizuje jako jakýsi středobod veškerého psychického dění. Podle něj v psychickém vývoji vzniká jako první tzv. nukleární Self, které zahrnuje sebehodnotu potažmo pocity vlastní bezcennosti a ty jsou dány na základě interakce s matkou. Samotné nukleární Self pak lze rozdělit na dvě složky: ambice (grandiózní Self), které vznikají prostřednictvím zrcadlení (chválení, obdiv, zájem ze strany pečujících), a cíle (idealizovaný obraz rodičů), které jsou založeny na podstatě selfobjektů, jenž figurují jako vzory pro dítě (Crider, Goethals, Kavanaugh, & Solomon, 1989). Dítě postupně selfobjekty internalizuje a částečně tak nahradí své rodiče se Self. Mezi ambicemi a cíly se nachází tzv. tenzní

oblouk, který podporuje rozvoj jednotlivých schopností dítěte. Self je tedy dle Kohuta nejdůležitější složkou lidské psychiky určující jedincovo chování a taktéž organizující jeho zkušenost. Tato složka zároveň zahrnuje sebeporčívání a sebepojetí. V případě adekvátní psychického vývoje dojde k vytvoření autonomního Self vyznačující se stabilitou, schopností regulovat afekty a realistickou pozitivní sebehodnotou (Crider et al., 1989).

Teorie objektních vztahů, jak je z výše uvedeného patrné, může být pro klinickou praxi solidním zdrojem pro posuzování psychopatologie včetně poruch osobnosti. Lerner (2006) podotýká, že v tomto ohledu je podstatné patero charakteristik vnitřních jednotek objektních vztahů, které jsou v našich myslích reprezentacemi vnějšího světa. Do klíčového patera tedy náleží (Lerner, tamtéž):

- 1. Úroveň oddělenosti reprezentací Self od objektů** – tuto úroveň lze vyobrazit jako kontinuum, kdy na jedné straně leží velmi nízká diference sebe od ostatních osob a na druhé pak nalezneme zcela jasný a zřetelný rozdíl mezi reprezentacemi objektů od Self.
- 2. Afektivní propojení mezi reprezentacemi objektů a Self** – vnitřní jednotky objektních vztahů se z hlediska afektivní roviny mohou valenčně ubírat pozitivním či negativním směrem, mohou být maligní či benigní, srozumitelné či zmatené a dokonce i somatizované či neexistující.
- 3. Kognitivní úroveň reprezentací** – tato charakteristika se týká toho, jak reprezentace jsou na počátku spíše neurčitými, difúzními, senzomotorickými zkušenostmi dané libostí a nelibostí. Později se však diferencují do konzistentních, relativně realistických reprezentací Self a objektů na základě vnějšího světa. Ony prvotní reprezentace jsou pravděpodobně spojeny s potřebou gratifikace, kdežto jejich pozdější formy mají co do činění s percepcí, nejpokročilejší reprezentace jsou pak spíše symbolické a konceptuální povahy.
- 4. Úroveň fungování Ega v souvislosti s jednotlivými jednotkami objektních vztahů** – zde se jedná zejména o spojení konkrétních reprezentací objektů s určitými obrannými mechanismy jako např. popření, represe.
- 5. Funkční aspekty mentálních reprezentací** – mentální reprezentace zastávají určitou psychickou funkci, respektive slouží osobnosti individua.

Některé mohou být tedy např. konejšivé a jiné naopak trestající, z čehož vyplývá, že ovlivňují jedincův pocit vlastní identity.

Objektní vztahy jsou strukturálně uloženy na nevědomé úrovni, proto jsou pro jejich zkoumání ideální k užití projektivní metody, mezi které spadá i ROR, jelikož, jak píše Lečbych (2016, s. 122): „*charakteristiku vnitřních objektů odkrývají a způsob, kterým proband interpretuje mnohoznačný podnět, přímo vybízí k aplikování vnitřních šablon a pracovních modelů. Charakter popisu objektů v ROR je taktéž prvkem patrným v charakteristikách objektních vztahů.*“

2.1 Teorie vztahové vazby

Teorie vztahové vazby má psychoanalytický původ a byla formulována na základě pozorování behaviorálních aktivit v dyadické relaci dítě-matka (respektive pečující osoba). Konkrétně vztahovou vazbu lze definovat jako emoční vztah mezi dítětem a pečující osobou, který je ve své podstatě založen na bazální důvěře a stává se tak základním stavebním kamenem či jakýmsi vzorovým zdrojem pro orientaci v okolním světě a tedy i pro utváření dalších vztahů v budoucím životě jedince (Lečbych, 2016).

John Bowlby (2010), který svojí prací navázal na psychoanalytické studie věnující se rané separaci dítěte od matky, ve svém díle charakterizoval vztahovou vazbu jako vrozený instinktivně-motivační systém, jenž u dítěte má vliv na jeho paměť a chování v kontextu komunikace a blízkosti s pečující osobou. V praxi to vypadá tak, že pečující osoba určitým způsobem odpovídá na emoce dítěte, pokud je tato reakce pečujícího pozitivní (viz dále), dochází k posílení kladných emocí u dítěte ve vztahu s pečovatelem, což je zřejmé zejména v situacích, které jsou pro dítě náročné - rodiče mají obvykle tendenci tišit negativní emoce u svých potomků poskytováním bezpečí, ochrany a podpory (Bowlby in Plháková, 2011). Jednotlivé interakce s důležitými osobami pak jedinec internalizuje do vnitřních pracovních modelů, které zahrnují jak model sebe samého tak ostatních osob a obsahují tedy aspekty působící na emoční prožívání blízkých vztahů po zbytek jedincova života. Výslednicí pozitivních interakcí (např. dostupnost pečující osoby a podpora z její strany) je bezpečná vztahová vazba (secure attachment), díky které jsou vytvořeny vnitřní pracovní modely sebe a druhých s převážně kladnou valencí (Bowlby, 2010). V opačném případě, kdy se pečující osoba chová odmítavě, neposkytuje dostatek opory, dítě prožívá značnou úzkost, vnitřní zmatek a zoufalství. Winnicott (1998) takové

prožívání označuje termínem anihilační úzkost, během které jedinec cítí strach z ohrožení vlastní existence, což má negativní dopad na psychické zdraví jedince.

Dítě vytváří hierarchii vztahových osob, což má za následek, že attachment je zřetelný především prostřednictvím reakcí na nepřítomnost pečující osoby, jelikož nepřítomnost této osoby lze chápat jako ohrožující situaci. Tyto reakce rozdělil Bowlby (2010) do tří fází. První fází je protest, který je typický zvýšenou behaviorální aktivitou dítěte, jelikož se snaží o rychlé obnovení kontaktu s pečující osobou. Aktivita dítěte ustává vazebným chováním při návratu pečující osoby. Pokud však oddělení trvá déle, nastoupí po fázi protestu fáze zoufalství, kdy u dítěte jsou postupně projevy zlosti a strachu ze ztráty nahrazeny smutkem a beznadějí, jeho fyziologická excitace klesá a stává se spíše pasivním. Během této fáze může pozorovatel dojít k chybnému závěru, že dítě již přestalo trpět. Poslední fází Bowlby (tamtéž) nazývá jako citové odcizení (detachment), během které při návratu pečující osoby o ni dítě nejeví zájem, nezná se k ní, jeho chování je spíše odměřené až apatické. Zaměření dítěte je v této fázi koncentrováno spíše materiálním směrem než k lidem.

V Bowlbyho stopách pokračovala Mary Ainsworthová se svými kolegy, která na základě experimentální metody nazývané jako strange situation popsala tři hlavní typy vztahové vazby (Ainsworth, Blehar, Waters, & Wall, 2014):

- 1. Bezpečná vazba (secure attachment)** – dítě se v přítomnosti matky chová aktivně, na separaci reaguje nelibě, pláče, snaží se ji najít. Jakmile se matka vrátí, poměrně rychle se uklidní a jde zpět k vlastním aktivitám.
- 2. Úzkostně-vyhýbavá vazba (anxious avoidant attachment)** – reakce dítěte na separaci a návrat je spíše nevýrazná, nejeví přílišný zájem o fyzický kontakt či přítomnost pečující osoby.
- 3. Úzkostně-rezistentní vazba (anxious resistant)** – po separaci dochází k silné negativní reakci dítěte a i po obnovení kontaktu je dítě těžko utěšitelné.

S postupem času se však ukázalo, že kategorizace navrhnutá Ainsworthovou nevystihuje vlastnosti vztahové vazby ideálním způsobem a že adekvátní vhled do problematiky nabízí dvojdimenzionální model, kdy jsou k sobě vzájemně kolmo postaveny vyhýbavost a úzkost. Obě dimenze byly získány skrze faktorovou analýzu (data byla zjištěna prostřednictvím sebeposouzení). Vztahová úzkost zahrnuje aspekty prožívání, jako

jsou strach z opuštění, z odmítnutí, ze ztráty blízké osoby, obavy z nedostatečného naplnění citových potřeb prostřednictvím mezilidských vztahů (např. nedostatek podpory, nedostatečné opětvání citů). Vztahová vyhýbavost naproti tomu je charakteristická pocíťovaným diskomfortem v intimních relacích (včetně fyzického kontaktu) a v situacích vyžadující závislosti na blízkých osobách (Brennan, Clark, & Shaver, 1998).

Jednotlivé typy vztahových vazeb lze odvodit na základě kombinace měř dimenzí vztahové úzkosti a vztahové vyhýbavosti. Bezpečná vztahová vazba je dána nízkými hodnotami obou dimenzí a obsahuje charakteristiky, jako jsou důvěra v partnerovu lásku, podporu, blízkost a oddanost. Pokud dojde ke kombinaci vysoké míry anxiety s nízkou mírou vyhýbavosti, jako výsledek získáme úzkostnou vztahovou vazbu, pro kterou jsou typické zvýšené obavy ze separace, opuštění a odmítnutí. Třetí možnou kombinací je nízká úzkost a vysoká vyhýbavost, která je hlavním znakem vyhýbavé vztahové vazby. Jedinci s tímto typem vazby prožívají jistý diskomfort v rámci intimních interpersonálních relací, a tudíž se přímo vyhýbají závislosti v těchto vztazích. V posledním kvadrantu nalezneme bázlivě vyhýbavý typ vztahové vazby, který je dán vysokou anxietou i vysokou vyhýbavostí. Osoby s tímto typem attachmentu mají značný sklon k psychické dezorganizaci v kontextu zátěžových okolností mezilidských vztahů (Lečbych, 2016).

2.1.1 Hyperaktivační a deaktivační strategie vztahové vazby

Autoři Mikulincer a Shaver (2007) navázali na výše zmíněnou dvojdimenzionální koncepci attachmentu – vyhýbavost a úzkost. Jejich práce se týkala mimo jiné emoční regulace v kontextu vztahové vazby. Na této regulaci se dle nich podílejí dva typy strategií: hyperaktivace a deaktivace.

Hyperaktivační strategie jsou typické pro osoby, které se vyznačují vysokou mírou vazbové úzkosti. Hlavním cílem těchto strategií je získat partnerovu pozornost, ochranu a podporu, které jsou jedincem vnímány jako nedostačující. Dosáhnout tohoto cíle je možné pouze ve stavu aktivace vazebného systému (např. vyhledáváním, naléháním, nárokováním, vnučováním se apod.), dokud partnerova dostupnost a jedincův pocit jistoty nejsou danou osobou považovány za adekvátní. Výsledkem hyperaktivačních strategií je tendence přehnaným způsobem vidět každou interpersonální výměnu jako zdroj ohrožení, jelikož vodítka spojená s tímto ohrožením se silně vážou na jedincovu potřebu bezpečí. Hyperaktivace tedy zvýrazňuje emoční odpověď na situace spojené s vazbou a potažmo ohrožením, což daného člověka vede k neustálým ruminacím, jejichž obsahem jsou právě

vztahy a nejrůznější domnělé hrozby. Tím zůstávají stále aktivovány v pracovní paměti a tak dochází k interferenci aktivit, které nejsou spojeny s attachmentem, distresem z chronické aktivace vazebného systému (Mikulincer & Shaver, 2007).

Deaktivační strategie se vyskytují u jedinců, kteří naopak od předchozích zmíněných vysoce skórují vztahovou vyhýbavost. Tyto strategie vedou k negativnímu hodnocení blízkosti s druhými lidmi, což vede k inhibici vyhledávání podpory a závazku. Tyto osoby se tedy se svými potížemi raději vypořádávají o samotě. Cílem deaktivačních strategií je potlačení aktivity vazebného systému z důvodu vyhnutí se možné frustraci a bolestivé zkušenosti plynoucí z nedostupnosti blízké osoby. K dosažení tohoto cíle musí dojít k potlačení vazebných potřeb vyhýbáním se blízkosti a závislosti v rámci mezilidských vztahů, maximalizací kognitivního, emocionálního i fyzického odstupu od druhých a dále usilováním o vlastní nezávislost a důvěru ve spolehnutí se jen na sebe (Mikulincer & Shaver, 2007). Jelikož vnímané osobní nedostatky ohrožují pocit „musím se spolehnout jen sám na sebe“ a tím znovu aktivují vazebný systém, deaktivační strategie vedou některé jedince s vysokou mírou vztahové vyhýbavosti k popření svých nedostatků a zranitelnosti, což má u nich za následek vznik falešně pozitivního narcistického sebepojetí (Mikulincer, 1995). To však neplatí pro jiné osoby, jejichž sebevědomí je nízké a zároveň se zaobírají vlastními nedostatky, což je vede k vyhýbavému chování (Shaver, Mikulincer, Sahdra, & Gross, 2016)

2.1.2 Projevy jednotlivých typů vztahové vazby v dospělosti

Dospělí jedinci s bezpečnou vztahovou vazbou vykazují poměrnou resilienci, lépe zvládají stres (jsou více klidní a méně dezorganizovaní), snáze obnovují emoční rovnováhu a zažívají delší periody psychického komfortu, což celkově podporuje jejich psychické zdraví. Bezpečný typ vztahové vazby je také spojován s vyšší životní spokojeností tzv. well-being a taktéž kladným přijetím psychologické péče ze strany těchto osob (Shaver & Mikulincer, 2009).

Úzkostný typ vztahové vazby se v dospělosti projevuje velmi silnou potřebou udržování vztahů a vyhnutí se odmítnutí. Osoby s tímto typem vazby mají sklony být persistentně hypervigilantní vůči dostupnosti svých vztahových protějšků a tedy tím mohou nadměrně zatěžovat své partnery vlastními excesivními požadavky týkajícími se ujišťování, ubezpečení a podpory. Jejich vyjádření potřeby druhých respektive až závislosti na ostatních je spojována s hněvem a podezíravostí (Lopez, 2009).

Jelikož jedinci s vyhýbavým typem vazby zpravidla prožívají diskomfort ze vztahové blízkosti, v dospělosti tyto osoby mají značné potíže v situacích, které jsou spojeny s intimitou. Mezi takové aspekty blízkosti patří sebeodhalení, poskytování zpětné vazby a sociální podpory, závazek v rámci poskytování péče druhému a také řešení problémů vyžadujících spolupráci s dalšími lidmi (Lopez, 2009).

Lidé s bázlivě vyhýbavým druhem vazby byli vystaveni ambivalentní relaci, ve které klíčová osoba poskytovala bezpečí a zároveň byla zdrojem poškození. V kontextu mezilidských vztahů byla u nich vytvořena paradoxní strategie, kterou Johnsonová (2009) popisuje jako: „Pojď ke mně, moc tě potřebuji, ale odejdi, jelikož ti nemohu důvěřovat.“. Zároveň je bázlivě vyhýbavý typ vazby považován za proměnnou, díky které lze předpokládat vznik duševních poruch (Lečbých, 2016).

2.1.3 Posuzování vztahové vazby

Jak bylo avizováno výše, k určování vztahové vazby bývá často užíváno sebeposuzujících škál či dotazníků. Brennanová, Clarková a Shaver (1998) si povšimli, že takových škál existuje poměrně velké množství, což vnášelo do možností aplikace značný zmatek. Zmínění autoři se proto rozhodli pro analýzu celkem 60 škál týkajících se určení druhu vztahové vazby u dospělých osob. Celkem bylo vyextrahováno 323 položek, které se týkaly těchto témat spojených s blízkým vztahy: důvěra, separace, ambivalence, poskytování péče, vyhledávání péče, (dis)komfort blízkosti, komunikace, závazek, vyhýbavost, vnímaná dostupnost partnera, vazbová úzkostnost, odcizení, zlostné stažení, osamělost, sebejistota, obrany, odhalení, strach z odmítnutí, obavy z opuštění a ze ztráty, vyhledávání blízkosti, spolehnutí se na sebe, vnímání vztahů jako druhořadých, romantická posedlost.

Faktorovou analýzou byly získány dva hlavní faktory, které odpovídají dvojdimenzionálnímu modelu vztahové úzkosti a vyhýbavosti, jenž byl popsán již dříve v této práci. Autoři však předpokládají, že striktní rozdělení jednotlivých druhů vztahové vazby je pouze metodické povahy, a tedy v reálu vazba jedince je dána kombinací různých měř dvou zmíněných dimenzí (Brennan, Clark, & Shaver, 1998).

Z výsledků studie byl sestaven dotazník ECR (Experiences in close relationships) o 18 položkách pro každou dimenzi (Brennan, Clark, & Shaver, 1998), který byl přeložen také do češtiny (Lečbých & Pospíšilíková, 2012). Psychometrické vlastnosti české verze byly ověřeny ve studii Seitla, Charváta a Lečbých (2016), kde byla potvrzena vhodnost

této verze pro výzkum i klinickou praxi, avšak došlo k její částečné úpravě. O upravené české verzi ECR bude více pojednáno v kapitole o použitých metodách výzkumu této práce.

Původní ECR bylo později revidováno a tak vzniklo ECR-R. Existuje také škála ECR-RS, kde RS zatupuje sousloví *Relationship structures*, která je navržena k posuzování vztahové úzkostnosti a vyhýbavosti napříč různými typy vztahů, mezi něž patří vztahy s rodiči, partnery a přáteli. Také je důležité zmínit metodu *State Adult Attachment Measure* SAAM, která se týká dočasných změn vztahové vazby (Frías, Shaver, & Mikulincer, 2015).

Pochopitelně existuje více metod k posouzení vztahové vazby, než které byly výše zmíněny, avšak pro tuto práci je stěžejní zejména metoda ECR, které bylo věnováno nejvíce textu v této podkapitole.

3 POSUZOVÁNÍ FUNKCÍ EGA A VZTAHOVÉ VAZBY PROSTŘEDNICTVÍM RORSCHACHOVY METODY

3.1 Index poškození Ega

Perry a Viglione (1991) na základě Beresova modelu funkcí Ega (Beres, 1956) vytvořili v rámci ROR index (EII – Ego Impairment Index), který slouží k posouzení těchto funkcí respektive k určení míry poškození Ega.

3.1.1 Vztah k realitě

Funkce vztahování se k realitě je dle autorů EII dána především schopností jedince testovat realitu (Perry & Viglione, 1991), čímž je rozuměna, jak uvádí Lečbych (2016, s. 58), „... schopnost subjektu rozlišovat mezi duševními představami (fantazijní produkcí) a vnějšími vjemy (reálnými fakty). Neporušená a zralým způsobem rozvinutá schopnost testování reality představuje dispozici k logickému a koherentnímu způsobu myšlení, plynulému toku asociací a pro okolí srozumitelnému způsobu vyjádření vlastních myšlenek, které je možné sdílet.“

Realistické vnímání je v rámci ROR hodnoceno prostřednictvím kvality formy FQ u odpovědí. V rámci Exnerova komprehensivního systému rozlišujeme tři druhy kvality formy: obvyklá propracovaná $FQ+$, obvyklá FQo , neobvyklá FQu a zkreslená $FQ-$ (Exner, 2003). Zatímco první tři typy poukazují na jedincovu adekvátní schopnost vnímání v určitých mezích reality, odpovědi typu $FQ-$ jsou ukazatelem narušení této psychické funkce, jelikož jedinec pro vytvoření daných odpovědí velmi nerealistickým a svévolným způsobem užil vlastností skvrny, či popsal linie tam, kde se nevyskytovaly (Lečbych, 2016). Z toho logicky vyplývá, že v EII k určení míry poškození vztahu k realitě je použit součet odpovědí se zkreslenou kvalitou formy $SumFQ-$ (Perry & Viglione, 1991).

3.1.2 Myšlenkové procesy

U zdravého jedince se obvykle očekává, že je schopen koherentního myšlení. To znamená, že jeho myšlení nese vlastnosti, jako jsou vnitřní konzistence, optimální organizovanost, a naopak neobsahuje přílišné rozpory v logice (především na úrovni bizarní kvality). Takový způsob myšlení samozřejmě souvisí se schopností testování reality, jelikož tato schopnost nemusí být narušena pouze zkresleným či chybným vnímáním, ale také inkoherencí v procesu myšlení, kdy se u jedince vyskytují svévolné manipulace s fakty, kognitivní omyly, asociační skoky a utváření bizarních vztahů a souvislostí mezi jevy (Lečbých, 2016).

Jako ukazatel míry poškození procesu myšlení (zejména co se týče nejzákladnější abstrakce) byl v Exnerově systému vytvořen index *WSum6*, což je vážený součet šesti speciálních skóre deviovaná verbalizace *DV*, deviovaná odpověď *DR*, inkongruentní kombinace *INCOM*, fabulovaná kombinace *FABCOM*, kontaminace *CONTAM* a neadekvátní logika *ALOG* s ohledem na jejich míru závažnosti rozlišením mezi *lv1* a *lv2*, kdy za závažnější z hlediska poruchy myšlení jsou brány odpovědi druhé úrovně *lv2*. První dva skóre (*DV* a *DR*) poukazují na inkohereční disociované myšlení, zbylé čtyři (*INCOM*, *FABCOM*, *CONTAM*, *ALOG*) zastupují svévolné myšlení postrádající logickou podstatu (Polák & Obuch, 2011).

Vážená suma *WSum6* odráží míru kognitivního narušení a taktéž poukazuje na užívání primárně procesního myšlení jedincem. Zároveň se jedná o významný indikátor selhání schopnosti řešení problémů a další aspektů myšlenkových procesů, proto byl tento index zahrnut do konceptu EII (Perry & Viglione, 1991).

3.1.3 Ego-obranné mechanismy

Narušení fungování ego-obranných mechanismů bývá zpravidla spojováno s nárůstem psychických obsahů, které se vztahují k pudům (obvykle se tematicky týkají agrese a sexuality). Exprese těchto primitivních obsahů poukazuje na selhání procesu represe, jehož hlavní úlohou je udržování nepřijatelných myšlenek, přání a představ mimo vědomí. Jedincovo Ego tak není schopné dostatečně regulovat a řídit pudy (Weiner, 1966).

V ROR se nedostatečná represe manifestuje především na úrovni obsahových kategorií, mezi které jsou řazeny odpovědi skórované jako anatomie *An*, rentgen *Xy*, krev *Bl*, exploze *Ex*, oheň a kouř *Fi*, jídlo *Fd*, sexuální obsahy *Sx*, agresivní pohyb *AG*

a morbidita *MOR* (Perry & Viglione, 1991). Zmíněné obsahové kategorie bývají souhrnně označovány jako tzv. *kritický obsah*, skrze který subjekt primitivním způsobem vyjadřuje své agresivní a sexuální pudy a taktéž témata týkající se morbidity a závislosti. U psychicky zdravých jedinců je očekáváno, že tyto obsahy ve své syrové podobě zůstávají uloženy v nevědomí (Viglione Jr., 1990).

Anatomie a rentgen jsou významnými indikátory probandova somatického zaměření, které v případě přítomnosti morbidních obsahů bývá ještě umocněno. Suma anatomických a rentgenových obsahů a taktéž součet morbidních odpovědí jsou zahrnuty v strukturálním souhrnu v sekci sebepercepce (Polák & Obuch, 2011). Weiner (1966) vnímání vlastního těla dává do souvislosti se smyslem pro realitu, kdy narušením vlastního tělesného schématu dochází k rozostření hranic Ega. Zvýšená morbidita je všeobecně pokládána za ukazatel negativního sebeobrazu, kdy jedinec percipuje tento obraz jako poškozený a dysfunkční, což vede k negativnímu sebehodnocení. Z klinického hlediska jsou pak nejvíce závažné takové *MOR* odpovědi, se kterými se proband přímo identifikuje (Lečbych, 2016).

Odpovědi obsahující krev mají svůj původ v aktuálně prožívané tenzi a taktéž poukazují na více či méně potlačené agresivní impulsy. Tento druh odpovědí je dále spojován s labilní a těžko kontrolovanou emotivitou, která je obvykle přítomná u histriónských jedinců či u osob s fobickými úzkostmi. Explosivní obsah poukazuje na probandovo vznětlivé vnitřní napětí, které je obecnou charakteristikou jeho osobnosti. Opět se zde jedná o manifestaci agresivních pudů, se kterými má daná osoba značné obtíže se vypořádat. Odpovědi, ve kterých se nachází obsah ohně a kouře, jsou manifestem infantilních destruktivních impulzů a nedostatečné regulace afektů a pudů. V případě výskytu sexuálních odpovědí se jedná o projev socializovanosti (respektive „nesocializovanosti“) sexuality, svobodomyšlnosti popřípadě provokace, avšak taková interpretace závisí na způsobu verbalizace a celkové formě odpovědi. *Sx* je možné taktéž nalézt v protokolech histriónsky akcentovaných osobností. Odpovědi, ve kterých subjekt popsal jídlo, se vztahují k jeho potřebě opory a tendenci k závislosti v interpersonálních vztazích, kdy tento jedinec má výraznější snahu spoléhat se na druhé osoby (Exner, 2003; Weiner, 2003).

Zjištění maximálně dvou agresivních pohybových odpovědí v protokolu lze interpretovat jako projev zdravé asertivity a soupeřivosti, větší počet již poukazuje na hostilní nastavení jedince v mezilidských vztazích. Prostřednictvím těchto odpovědí však

nelze předpokládat agresivní a disociální nastavení osobnosti jako takové (Lečbych, 2016), spíše se jedná o nepříjemné asociace, na základě kterých jsou interpersonální vztahy očekávány jako nepříjemné, konfliktní, plné rivality, konkurence a agrese, avšak tato tenze je spíše egodystonní povahy, než že by byla přáním jedince (Exner, 2003; Weiner, 2003).

3.1.4 Objektív vztahy

Autoři *EII* k posouzení oblasti interpersonální percepce a objektív reprezentací použili interpretační hledisko zkreslených lidských pohybových odpovědí *M-* (Perry & Viglione, 1991). Vycházeli tak z předpokladu, že osoby s nezralými strukturami Ega mají tendenci zkreslovat lidské pohybové odpovědi *M* z důvodu primitivních agresivně zabarvených obav a obtíží na rovině diferenciacie mezi sebou a druhými lidmi (Smith, 1980). Všeobecně lze konstatovat, že více než jedna odpověď *M-* „...indikuje maladaptivní zhoršení sociální percepce. Čím více se v protokolu objevuje *M-*, tím pravděpodobnější a závažnější budou v oblasti přizpůsobování obtíže, které je možno částečně připsat chybné percepci lidí a sociálních interakcí.“ (Polák & Obuch, 2011, s. 131). Lze tedy uvažovat, že percepční zkreslení lidského pohybu poukazuje dále na sníženou schopnost empatie (Weiner, 2003).

Tento druh odpovědí je taktéž indikátorem zhoršení ideačního procesu, kdy dané zhoršení poukazuje na možnost poruchy myšlení (Exner, 2003), *M-* se tedy nevztahuje pouze k problematice objektív vztahů, ale taktéž k myšlenkovým procesům jakožto Ego-funkci (Perry & Viglione, 1991; Weiner, 1966).

Dále k posouzení objektív vztahů se v indexu poškození Ega využívá tzv. dobrých a špatných lidských reprezentací (*GHR* a *PHR*), které slouží k diferenciaci mezi pozitivními a negativními aspekty interpersonální zkušenosti probanda, ovšem k zahrnutí *HRV* (*Human Representational Variable*) došlo až při vytvoření druhé verze indexu poškození Ega *EII-2*, respektive *HRV* byla jednou z příčin pro revizi *EII* (Viglione, Perry, & Meyer, 2003), jelikož tato proměnná byla zahrnuta do Exnerova Komprehensivního systému (Exner, 2003) až po vzniku první verze *EII*. První verze operovala s proměnnou *HEV* (*Human Experience Variable*), která problematiku mezilidských vztahů popisovala na základě čtyř aspektů: přesná či zkreslená tvarová forma, benignost či malignost aktivity, celistvost či poškozenost objektu, logická či naopak zmatečná povaha odpovědi (Perry & Viglione, 1991). Proměnná *HEV* byla později podrobena dalšímu zkoumání zvláště, což odhalilo, že neřeší pouze historickou zkušenost

jedince s mezilidskými vztahy, ale že také obsahuje mentální reprezentace těchto vztahů, což vedlo k její úpravě co se týče reliability a validity skrze kritéria pro její určování a taktéž k následnému zařazení do Exnerova systému pod označením *HRV* (Exner, 2003).

3.1.5 Výpočet Indexu poškození Ega a interpretace jeho výsledku

První verze *EII*, kde byla užita *HEV*, se počítala dle následující formule (Perry & Viglione, 1991):

$$\begin{aligned} EII = & (0,136 * FQ -) + (0,050 * WSum6) + (0,068 * \textit{kritický obsah}) \\ & + (0,208 * M -) + (0,108 * \textit{Poor HEV}) - (0,160 * \textit{Good HEV}) \\ & - (0,062 * R) - 0,049 (\textit{konstanta}) \end{aligned}$$

Druhá verze již zahrnovala v sobě proměnnou *HRV* a bylo tedy nutné upravit stávající vzorec do následovné podoby (Viglione, Perry, & Meyer, 2003):

$$\begin{aligned} EII - 2 = & (0,141 * FQ -) + (0,049 * WSum6) + (0,072 * \textit{kritický obsah}) \\ & + (0,198 * M -) + (0,117 * \textit{PHR}) - (0,104 * \textit{GHR}) - (0,066 * R) \\ & - 0,038 (\textit{konstanta}) \end{aligned}$$

Z výše uvedených rovnic je patrné, že jednotlivé složky jsou upraveny na základě koeficientů. Tyto koeficienty byly získány prostřednictvím vícenásobné regrese. Mimoto se do výpočtu zahrnuje taktéž proměnná *R*, která zastupuje celkový počet odpovědí v protokolu. Ze zjištění faktorovou analýzou vyplynulo najevo, že právě celkový počet odpovědí je vhodnou korekcí výsledné hodnoty *EII*. Autoři taktéž zavedli do početní formule konstantu a to z důvodu toho, že původní studie aplikace *EII* se zaměřovala na populaci pacientů s depresí a cílem tedy bylo, aby se výsledek indexu u těchto pacientů blížil nulové hodnotě, čímž došlo k nastavení mezního bodu pro hodnocení poškození funkcí Ega (Perry & Viglione, 1991).

Druhá verze indexu poškození Ega *EII-2* byla vytvořena na základě aplikace nových poznatků v dané problematice, avšak se zachováním spolehlivosti tohoto indexu. Autoři revidované verze ve své studii ukázali, že korelace mezi *EII* a *EII-2* je blízká hodnotě jedna, což poukazuje na ekvivalenci těchto indexů (Viglione, Perry, & Meyer, 2003). Kromě *EII-2* existuje ještě třetí verze tohoto indexu, neboli *EII-3* (Viglione, Perry, Giromini, & Meyer, 2011)

Základním interpretačním hlediskem logicky vyplývajícím z výpočetní rovnice je, že čím vyšší je výsledná hodnota indexu, tím je očekávatelná vyšší míra poškození

jednotlivých Ego-funkcí. Jak uvádí Lečbých (2007, s. 43): „*Pokud bychom například do vzorce pro výpočet EII-2 dosadili průměrné hodnoty, které uvádí na vzorku nepacientské populace Exner (2003, s. 211), a jako střední míru normy bychom využili modus (nejčtenější hodnotu v rámci daného souboru), získáme hodnotu EII-2= -1,582. Pokud bychom do vzorce dosadili ze stejného souboru hodnot horní hranici průměru (tedy hodnotu uvedeného aritmetického průměru plus příslušnou směrodatnou odchylku), získáme hodnotu EII-2= -0,171. Vidíme tedy, že obě hodnoty jsou záporné a pohybují se pod hranicí nuly, která je chápána jako určitý mezní bod.*“

Pro detailnější pohled jsou doporučována následující interpretační pásma (Viglione, Perry, & Meyer, 2003):

1. EII-2 < -0,3: Optimální hodnota, bez evidentního poškození
2. -0,4 až +0,2: Pásmo typické pro nepacientskou populaci, opět bez evidentního poškození
3. 0,0 až +0,6: Minimální poškození
4. +0,4 až +0,8: Mírné až střední poškození
5. +0,7 až +1,5: Střední až závažné poškození
6. EII-2 > +1,3: Evidentně vysoce významné poškození

Díky výzkumům, které se zaměřily na index poškození Ega, bylo zjištěno, že hledání optima prostřednictvím stanovování poškození horním pásmem není ideálním řešením, jelikož velmi nízké respektive záporné hodnoty mohou taktéž poukazovat na psychické obtíže, avšak na takové, které jsou spojené s extrémně silným příklonem k vnější realitě, nadměrnou aktivitou procesu represe jakožto domény Ego-obran, přespřílišným pragmatickým a rigidním či konvenčním způsobem myšlení, silným příklonem ke konformitě, křečovitým projevem v mezilidských vztazích, což v této souvislosti vede k úvahám o dalších oblastech psychopatologie jako například o problematice psychosomatiky. Index poškození Ega představuje tedy spíše kontinuum, kde na jedné straně stojí psychické problémy dané zkreslenými mentálními reprezentacemi objektních vztahů, narušením schopnosti testovat realitu a s tím spojeným narušením myšlenkových procesů, a na druhé straně nacházíme problémy týkající se hypertrofie funkcí Ega (Lečbých, 2007).

Poslední neméně důležitou poznámkou k tomuto indexu je, že *EII* (respektive *EII-2*) je ukazatelem míry celistvosti složky osobnosti zasluhující se o schopnost adaptace na

vnější i vnitřní realitu a to jak z hlediska kognitivních procesů, tak z hlediska utváření objektních vztahů, avšak tento ukazatel nikterak nezávisí na kulturní podmíněnosti (Džamonja-Ignjatović, Durić-Jočić, Pavličić in Lečbych, 2007).

3.2 Posouzení vztahové vazby prostřednictvím ROR

ROR jakožto percepčně-kognitivní zkouška je taktéž vhodná k posouzení interpersonálních relací probanda, ovšem toto posuzování je Exnerovým komprehensivním systémem děleno na dvě roviny, a sice na rovinu Self (vnímání sebe sama) versus rovina mezilidských vztahů (konkrétně percipování a hodnocení relací k druhým lidem). Je však velmi důležité si uvědomit, že se nejedná o dvě izolované dimenze, nýbrž tyto roviny jsou metaforicky řečeno spojitými nádobami a tedy je nutné problematiku vztahů v rámci ROR kotvit pomocí teorií, které integrujícím způsobem na interpersonální relace nahlíží. Jako nejvhodnější v tomto kontextu se jeví psychodynamické přístupy, konkrétně pak teorie objektních vztahů a na ni navazující teorie vztahové vazby (Lečbych, 2016).

V kapitole věnované objektním vztahům a dále teorii vztahové vazby této práce bylo zmíněno, že k posuzování vazebného systému se obvykle užívá sebeposuzujících škál, mezi které spadá i ECR. Jedná se tedy o posouzení na explicitní úrovni. Pokud však bereme ohled na psychodynamický původ těchto teorií, pak nesmí být opomenuty nevědomé aspekty objektních vztahů i vztahové vazby, tudíž jejich posouzení by mělo být taktéž na úrovni implicitní, což právě nabízí ROR.

Symetrický charakter inkoustových skvrn vybízí probanda k představě o interakci a vztahu mezi dvěma figurami a tedy přirozeně vede k náhledu do jedincovy percepce a porozumění mezilidským vztahům včetně náhledu do dynamiky jeho vazbového systému (Berant, 2009).

Berantová, Mikulincer, Shaver a Segal (2005) hledali vhodné ekvivalenty rorschachovských proměnných Exnerova komprehensivního systému (Exner, 2003) pro ortogonální model vazby (vztahová úzkostnost versus vyhýbavost) respektive pro hyperaktivační a deaktivační strategie, jak je uvedli Mikulincer a Shaver (2003).

3.2.1 ROR proměnné zastupující vztahovou úzkost

Mezi markery vztahové úzkosti řadíme proměnné, které se vztahují především k rovině afektů a jejich zpracování. Těmito proměnnými jsou afektivní poměr *Afr*, barvově

tvárové odpovědi *CF*, barvově odstínové blends *ColShdBld*, difúzní stínování *Y*, pohyby objektů *m*, morbidita *MOR* a obsahy jídla *Fd* (Berant, Mikulincer, Shaver, & Segal, 2005).

Afektivní poměr je index, který reflektuje jedincův vztah k emočním podnětům, tedy jestli je jimi přitahován, zabývá se jimi a reaguje na ně způsobem jeho vlastním (Lečbych, 2016). *Afr* poukazuje na jedincovu schopnost vstupování do afektivně laděných situací a sdílení jeho emocí s druhými osobami. Nízká hodnota afektivního poměru je příznačná pro jedince se silnou inklinací k emočnímu stažení a sociální distanci. Pokud jsou tyto osoby vystaveny emočně nabitým situacím, mají tendenci tuto interpersonální interakci ukončit či se jí úplně vyhnout a to i v případě konfrontace s osobami citově velmi blízkými. Projevy emoční náklonnosti jsou pro osoby s nízkým *Afr* velmi nepříjemné a to jak z jejich strany, tak ze strany projevů ostatních lidí. Okolím jsou proto hodnoceni jako chladní a odtažití, jelikož velmi vzácně dávají na odiv vlastní city (Polák & Obuch, 2011).

Barvově tvarové odpovědi jsou indikátorem spontánního afektivního projevu jedince z důvodu snížené schopnosti kontroly vlastních emocí a taktéž poukazují na emoční labilitu projevující se střídáním dysforických a euforických stavů, což ve výrazných případech implikuje užití konkrétních psychopatologických kategorií z okruhu afektivních poruch. Četné *CF* odpovědi nacházíme u emočně nezralých jedinců, jejichž afektivní projevy jsou spíše rychlé, povrchní a plytké, což se odráží i v jejich způsobu navazování interpersonálních vztahů, kdy již po krátkém čase jsou schopni vytvořit si pocit sounáležitosti a náklonnosti k druhým, na druhou stranu však jsou zrovna tak rychle být schopni zklamání či rozčilení z druhých osob v blízkém okolí. (Polák & Obuch, 2011). Vyšší výskyt *CF* však může mít za následek snížení indexu *Afr*, jelikož intenzivní až infantilní projevy emocí mohou vést z důvodu negativního přijetí okolím k sociálnímu a emocionálnímu stažení, a to i ačkoliv emočně zabarvené situace jsou těmto jedincům vlastní (Weiner, 2003).

Barvově odstínové blends je označení pro odpovědi, při kterých proband užil pro jejich určení jak determinanty chromatické barvy *FC*, *CF*, *C*, tak zároveň determinanty achromatické barvy *FC'*, *C'F*, *C'* či difúzního stínování *FY*, *YF*, *Y*, textury *FT*, *TF*, *T* anebo vistry *FV*, *VF*, *V*. Tento druh blends je signálem pro pocíťování negativních emocí v rámci pozitivně laděných prožitků (Weiner, 2003). Jedná se o projev chaosu a dvojznačnosti ve vlastním emočním prožívání jedince, který je spíše blízký ambientním a extrartenzivním osobám než lidem s vyhýbavými rysy či introvertům (Polák & Obuch, 2011). Lidé s úzkostným typem vztahové vazby mají tendenci podávat barvově odstínové blends

z důvodu užívání hyperaktivačních strategií, které právě vytvářejí zmatek v psychice jedince, jenž je prostoupen neregulovanými negativními afekty. Vazbově anxiózní jedinci tedy uvažují o pozitivních zkušenostech v souvislosti s předchozími pozitivními zážitky, které určitým způsobem skončily bolestivě (Berant, 2009).

Všechny tři ukazatele implikují, že osoby vykazující vysokou míru vztahové úzkosti jsou přitahováni emocionální intenzitou a to i za cenu možných negativních důsledků na vlastní sebevědomí, životní spokojenost (well-being) a ranění svých citů. Jejich intenzivní a emocionálně velmi bohatý život může být pak ohromně náročný, popřípadě může nést až sebedestruktivní prvky a to z důvodů obtíží s ovládním a modulováním afektů. Neregulované, silně negativní emoční stavy často vedou k nestálým interpersonálním vztahům. Metaforicky řečeno - jsou emocemi přitahováni jako noční motýli k plamenu svíce (Berant, 2009).

Ukazuje se, že vazbová úzkost se také spojuje se situačním stresem *m* a pocity bezmocnosti *Y* (Berant, Mikulincer, Shaver, & Segal, 2005). Jak uvádí Polák a Obuch (2011, s. 57): „*Proměnná m se vztahuje k formám intruzivní ideace, která není v centru pozornosti osoby. Při zesílení má taková ideace tendenci narušovat pozornost a koncentraci a znejasňovat úsudek. SumY se spojuje s prožíváním, které je podmíněno pocitem bezmoci nebo neschopnosti dát odpověď. Při zintenzivnění se tyto pocity obvykle manifestují jako obavy, úzkost nebo smutek a mohou být velmi rušivé.*“ Daná citace se slučuje s poznatky Mikulincera a Shavera (2003), že vazbově anxiózní osoby jsou často zahlceny pocity úzkosti, zranitelnosti a bezmocnosti, kdy tyto pocity jsou odrazem obtíží v oblasti emoční regulace a zároveň nástrojem pro dosažení soucitu a podpory, což poukazuje opět na užití hyperaktivačních strategií (Mikulincer & Shaver, 2007).

Obsahový skór jídla *Fd* je indikátorem závislého druhu chování, kdy jedinci s úzkostným attachmentem chronicky vyžadují od druhých vůči jejich osobě větší direktivnost a zároveň toleranci vztahující se k jejich potřebám a požadavkům (Berant, 2009).

Morbidita odpovědí *MOR* reflektuje jedincův pesimistický pohled na sebe samého, který je typický pro osoby s vysokou mírou vztahové úzkosti, kdy tito lidé se soustřeďují na negativní rysy vlastní osobnosti a tudíž jejich sebevědomí lze označit za nízké (Berant, 2009).

Na závěr je potřeba dodat, že vazbová anxieta se projevuje taktéž skrze narušení myšlenkových procesů poukazujících na narušení hranic individua. Tyto jevy se pak ukazují skrze skórování inkongruentních kombinací *INCOM* a fabulačních kombinací *FABCOM* (Berant & Wald, 2009).

3.2.2 ROR proměnné zastupující vztahovou vyhýbavost

Vztahová vyhýbavost se v ROR protokolech manifestuje prostřednictvím nízkého počtu *FM* odpovědí (zvířecí pohyby), vysokého lambda skóre *L* a zvýšenou četností reflexivní determinanty *Fr+rF* a obsahového skóru oblečení *Cg* (Berant, Mikulincer, Shaver, & Segal, 2005).

FM odpovědi jsou reflexí nenaplněných potřeb probanda (Exner, 2003). Vyhýbaví dospělí jedinci se často uchylují k psychologickému odstupu, což je obrana typická pro osoby, v jejichž ROR protokolech nacházíme nízkou četnost *FM* odpovědí (Berant, 2009). Weiner (1998) nazíral na osoby s nízkým počtem *FM* jako na jedince lhostejně prožívající své potřeby, touhy a sny. Jejich distancovanost se projevuje na denní bázi v mezilidských interakcích a to i s citově blízkými protějšky, což je odrazem hlavního cíle deaktivčních strategií k regulování afektů (Shaver & Mikulincer, 2009). S tím souvisí index lambda *L*, který zahrnuje otevřenost jedince k vnitřnímu prožívání, k psychologickým aspektům života, kdy pokud je tento index vysoký, lze konstatovat vyhýbavé rysy u daného jedince (Exner, 2003). Polák a Obuch (2011, s. 31) vystihují osoby s vysokým *L* takto: „... žijí, jako by měly na očích klapky - dívají se jen dopředu, zřídka doprava nebo doleva. V důsledku takového tunelového vidění nejsou schopny vidět víc než jen hrubé obrysy událostí a často přehlížejí jemnější nuance sociálních a interpersonálních situací. Rozhodují se bez přemýšlení a cíle svého jednání volí bez účasti emocí, ... každodenní události se snaží zvládat odtažitým, věcným způsobem...“

Vysoká míra vyhýbavosti v attachmentu je taktéž spojována se zvýšeným výskytem odpovědi reflexe *Fr+rF* a obsahovým skórem oblečení *Cg* (Berant, 2009). Reflexivní odpovědi jakožto ukazatel odrážejí přehnaný pocit sebehodnoty, užívání narcistických obran a tendenci udržení si až nezdravého sebevědomí (Exner, 2003). Tyto poznatky jsou v souladu s tvrzením, že percepce vyhýbavých jedinců jakožto kompetentních, schopných osob je jejich obrannou image, která jim pomáhá vyrovnat se s úzkostí a taktéž napomáhá k přesvědčení druhých, že nepotřebují jakoukoli podporu či pomoc (Mikulincer & Shaver, 2003). Během prozkoumávání obsahových kategorií u reflexivních odpovědí vyhýbavých

osob bylo zjištěno, že žádná z těchto odpovědí se nevztahovala k lidským obsahům *H*, *Hd*, *(H)*, *(Hd)*. Absenci lidského obsahu lze vysvětlit jako projev jedincova malého zájmu o mezilidské vztahy a taktéž jako projev nízké emoční investice do těchto vztahů (Berant, 2009). K obsahu *Cg* lze říci, že reprezentuje podezíravost probanda vůči druhým, což způsobuje, že je pak méně ochoten odhalovat své slabé stránky ostatním lidem (Weiner, 1998).

VÝZKUMNÁ ČÁST

4 VÝZKUMNÝ PROBLÉM

Prvním dílčím výzkumným problémem této diplomové práce je ověření platnosti výsledků studie (Berant, Mikulincer, Shaver, & Segal, 2005), jejímž závěrem bylo navržení celkem 11 skóre Komprehensivního systému J. Exnera (2003) v rámci ROR jakožto vhodných zástupců hyperaktivačních a deaktivčních strategií (Mikulincer & Shaver, 2003) v kontextu modelu vztahové vazby, který se sestává z dimenzí vztahová úzkostnost a vztahová vyhýbavost (Brannan, Clark, & Shaver, 1998). Zmíněná studie (Berant et al., 2005) na základě teorie odvodila 7 skóre ROR, které mají být vhodným ekvivalentem pro vztahovou úzkostnost, a 4 skóre asociované se vztahovou vyhýbavostí. Pro ověření platnosti teoretického odvození autoři provedli korelační studii, kdy výsledky z ROR protokolů byly korelovány s výsledky vlastní sebeposuzující škály pro vztahovou vazbu u dospělých podobnou ECR. Jak u všech skóre pro vztahovou úzkostnost, tak u všech skóre pro vztahovou vyhýbavost, byla nalezena statisticky významná souvislost mezi výsledky vztahové úzkostnosti respektive vztahové vyhýbavosti. Jelikož je s těmito výsledky zacházeno jako s obecně platnými, byť údaje o jejich validitě a reliabilitě nejsou známy (Zizi, Spies & Vosloo, 2019), hodlám ve své práci daný předpoklad ověřit v českém prostředí.

Berantová a Wald (2009) na studii o ekvivalentních skórech ROR pro posouzení vztahové vazby navázali dále. Tentokrát se věnovali skóřům respektive škálám ROR vztahujících se k obranným mechanismům, Ego-hranicím a narušení myšlenkových procesů. Tyto skóre a škály pak opět porovnávali s výsledky sebeposuzujícího dotazníku vztahové vazby. Výsledky zmíněného výzkumu mne vedou k úvaze o zahrnutí indexu poškození Ega (EII-2) jakožto moderující proměnné do vztahu mezi výsledky vztahové úzkostnosti respektive vztahové vyhýbavosti získané sebeposuzovací metodou a jedenácti skóřů ROR korespondujících s těmito dvěma dimenzemi vztahové vazby, jelikož zmíněné oblasti zkoumání Berantové a Walda (2009) přímo spadají do Ego-funkcí, jež je možné posuzovat právě prostřednictvím EII-2, jak jej navrhli Perry, Viglione a Meyer (2003).

Navíc jednou z funkcí Ega je i utváření objektivních vztahů, což se přímo týká problematiky vztahové vazby.

5 TYP VÝZKUMU A POUŽITÉ METODY

Z předchozí kapitoly vyplývá, že pro naplnění výzkumného záměru je potřebné zvolit kvantitativní metodologický rámec. Jedná se částečně o replikační studii zasazenou do českého kontextu (zde jde o korelační studii), druhá část výzkumného cíle pak bude řešena prostřednictvím mnohonásobné regresní analýzy, jelikož zde bude zjišťována inkrementální (neboli přírůstková) validita – EII-2 spolu s 11 ROR skóry pro vztahovou úzkostnost a vyhýbavost jakožto prediktory pro výsledky sebeposuzující škály vztahové vazby.

5.1 Použité metody

Jak již bylo avizováno v této kvalifikační práci, pro konečný výzkum budou užity dvě metody – Rorschachova metoda (ROR) a škála Experience in Close Relationships (ECR respektive ECR-CZ – pro tuto práci bude užito výsledků české verze, která bude popsána níže), jenž slouží k posouzení dvou dimenzí vztahové vazby.

5.1.1 Rorschachova metoda

ROR patří mezi nejrozšířenější psychodiagnostické metody na světě, jejíž atraktivita zasáhla taktéž laickou veřejnost například na úrovni popkultury. Od vydání ROR uplynulo téměř jedno století, kdy Hermann Rorschach v roce 1921 prezentoval svou práci Psychodiagnostika: diagnostický test založený na percepci. Během tak dlouhé doby pochopitelně vzniklo nemalé množství interpretačních přístupů této metody, což vedlo odbornou veřejnost k podrobení ROR značné kritice a tedy i vědeckému zkoumání. Díky oprávněné kritice, interpretační „roztříštěnosti“ a dalším důvodům však vznikly mimo jiné přístupy, které nahlízejí na ROR jako na psychometrickou zkoušku, tedy se snaží o standardizaci ROR a taktéž se zaměřují na reliabilitu a validitu této metody (Lečbych, 2016).

Do linie psychometrických přístupů lze zařadit například Komprehensivní systém (Comprehensive System) Johna E. Exnera, Jr. – CS (Exner, 2003). Exner vytvořením

vlastního systému právě reagoval na rozdílnost interpretačních postupů. Jeho ambicí bylo vytvoření ateoretického přístupu. Ten vytvořil tak, že hledal shodné body pěti různých amerických systémů ROR a tyto jednotlivé oblasti pak empiricky ověřoval. CS se postupem času stal hlavním prostředkem komunikace mezi uživateli ROR na celosvětové úrovni. Ovšem po smrti Johna E. Exnera, Jr. byl tento systém s úctou k jeho památce pozůstalými uzavřen (Lečbych, 2016). Aplikaci ROR do praxe především klinických psychologů (zejména co se interpretační úrovně týče) nabízí Irving B. Weiner ve svém díle *Principles of Rorschach Interpretation* (Weiner, 2003), kde už je očekávatelné, že interpretační zacházení se získaným materiálem bude více vycházet již z konkrétních teoretických okruhů, mezi které spadá i psychodynamické hledisko.

V psychometrické linii pokračuje v současnosti relativně nový systém označovaný jako R-PAS (Rorschach Performance Assessment System), který reviduje Exnerův CS a jehož hlavním cílem je vytvoření systému, který bude tzv. evidence-based (Lečbych, 2016). V rámci výzkumu této diplomové práce ovšem R-PAS nebude využit, jelikož výzkumný záměr vychází ze studií Ety Berantové a jejích kolegů (Berant et al., 2005; Berant & Wald, 2009) a z koncepce Indexu poškození Ega EII-2 (Viglione et al., 2003), ve kterých autoři v obou případech použili Exnerův CS. Proto i v mé studii taktéž bude použit tento systém.

V následující tabulce (Tab. 1) jsou pro upřesnění uvedeny údaje o test-retestové reliabilitě k proměnným CS, které jsou relevantní k EII-2 a ke vztahové úzkostnosti a vyhýbavosti. Údaje jsou převzaty z Exnerova CS (Exner, 2003).

Proměnná	Retest po 1 roce r =	Retest po 3 letech r =
R – počet odpovědí	0,86	0,79
Afr	0,82	0,90
CF	0,58	0,66
SumY	0,31	0,23
m	0,26	0,39
MOR	0,71	Bez údaje
FM	0,77	0,72
L	0,78	0,82
Fr+rF	0,82	0,78
WSum6	0,86	Bez údaje

Tab. 1

5.1.2 Experience in Close Relationships

Škála ECR byla výsledkem významného projektu Brennanové, Clarkové a Shavera (1998), jehož cílem bylo vytvořit měřicí nástroj pro posuzování vztahové vazby u dospělých osob, který si bude zachovávat dobré psychometrické vlastnosti v té době již existujících škál pro danou problematiku, a zároveň autoři svým výzkumem chtěli zjistit, jaké jsou hlavní základní dimenze těchto metod.

Faktorovou analýzou bylo prokázáno, že vztahová vazba u dospělých osob se sestává ze dvoufaktorové struktury. Prvním faktorem je vztahová úzkostnost, která se týká především strachu z opuštění blízkou osobou (partnerem), hypervigilance vztahující se k projevům odmítnutí a zlostným projevům vůči separaci. Druhým faktorem je vztahová vyhýbavost, která odpovídá nepříjemným pocitům, jež jsou prožívány jedincem v kontextu mezilidské blízkosti a intimity, proto vyhýbaví jedinci taktéž projevují značnou neochotu na rovině blízkosti (např. „otevírání“ se druhým lidem). Na základě těchto výsledků autoři vytvořili dvě škály (každá o 18 sedmibodových položkách Likertova typu), jednu pro vztahovou úzkostnost a druhou pro vztahovou vyhýbavost, které dohromady vytvořily

dotazník ECR. Vnitřní konzistence obou škál byla vysoká - Cronbachovo alfa 0,91 pro vztahovou úzkostnost a 0,94 pro vztahovou vyhýbavost (Brennan et al., 1998).

Zmíněné dvě dimenze koncepčně korespondovaly s dvoudimenzionálním ortogonálním modelem vztahové vazby (Bartholomew, 1990), kdy v jednotlivých kvadratech se nalézají čtyři typy vztahové vazby: bezpečný (secure), úzkostný (preoccupied), vyhýbavý (dismissive-avoidant) a bázlivě vyhýbavý (fearful-avoidant).

Od uvedení škály ECR byl proveden překlad do mnoha jazyků a tedy i ověření této metody v různých kulturních kontextech (např. Itálie, Francie, Španělsko, Německo, Brazílie, Norsko, Japonsko, Čína, Čile, Írán). Všechny takové studie potvrdily dvoufaktorovou strukturu dané škály respektive vztahové vazby (Zavattini & Busonera, 2017). V této souvislosti je důležitá česká pilotní srovnávací studie Pospíšilíkové a Lečbycha (2012), ve které autoři porovnávali výsledky dvou základních dimenzí vztahové vazby na vzorku českých a amerických vysokoškolských studentů. Pro provedení této studie byl vytvořen český překlad škály ECR. Česká verze (ECR-CZ) vykazovala uspokojivé výsledky, co se týče vnitřní konzistence obou dimenzí – Cronbachova alfa vztahové úzkostnosti byla 0,842 a vztahové vyhýbavosti 0,838 (Pospíšilíková & Lečbych, 2012). Autoři Seitl, Charvát a Lečbych (2016) ve své výzkumné studii se zaměřili na psychometrické vlastnosti ECR-CZ, kde potvrdili vhodnost dvoufaktorového řešení, ovšem některé položky z důvodu nejednoznačného či nízkého náboje ke své škále navrhli vyloučit. Vznikla tak upravená verze ECR-CZ, která se sestávala z 31 položek (17 položek pro vztahovou úzkostnost a 14 položek pro vztahovou vyhýbavost). Opět se jedná o sedmibodové položky Likertova typu, kde respondent zaznačuje, jak moc jej dané tvrzení vystihuje (krajní body: rozhodně souhlasím – rozhodně nesouhlasím). Co se týče vnitřní konzistence, autoři v témže výzkumu uvádějí, že Cronbachova alfa jak pro škálu vztahové úzkostnosti, tak pro škálu vztahové vyhýbavosti byla 0,86, výsledky test-retestové validity byly pro vztahovou úzkostnost $r_{12} = 0,73$ a pro vztahovou vyhýbavost $r_{12} = 0,85$ (Seitl et al., 2016).

Pro výzkum v rámci této diplomové práce byla zvolena upravená verze škály ECR-CZ podle návrhu Seitla, Charváta a Lečbycha (2016). Zde jsou pro ukázkou uvedeny některé položky této upravené verze:

Ukázky položek škály vztahové úzkostnosti (anxiety):

- Dělá mi starosti, že bych mohl/a být odmítnut/a nebo opuštěn/a.
- Trápí mě, že druhým na mně nezáleží tolik, jako mně na nich.
- Chci se s druhými velmi těsně sblížit a to je někdy odežene pryč.
- Jsem zklamaný/á, když mé blízké osoby nejsou poblíž v takové míře, jak bych rád/a.

Ukázky položek škály vztahové vyhýbavosti (avoidance):

- Raději neukazuji druhým lidem, jak se opravdu cítím.
- Říkám svým blízkým osobám skoro o všem.
- Jakmile se někdo začne se mnou sblížovat, přistihnu se, jak se odtahuji pryč.
- Začnu se cítit nepříjemně, když se se mnou chce někdo těsněji sblížit.

5.2 Formulace hypotéz ke statistickému testování

Na základě stanoveného výzkumného záměru a popisu užitých metod jsou formulovány celkem čtyři statistické hypotézy:

H₁: Existuje statisticky významná souvislost mezi výsledkem vztahové úzkostnosti (Ax) naměřeným sebesuzující škálou ECR-CZ a 7 ROR skóry (Afr, CF, ColShdBld, Y, m, MOR, Fd), které na základě teoretických předpokladů mají vztahovou úzkostnost zastupovat.

H₂: Existuje statisticky významná souvislost mezi výsledkem vztahové vyhýbavosti (Av) naměřeným sebesuzující škálou ECR-CZ a 4 ROR skóry (FM, L, Fr + rF, Cg), které na základě teoretických předpokladů mají vztahovou vyhýbavost zastupovat.

H₃: Index poškození Ega (EII-2) významně moderuje vztah mezi výsledkem vztahové úzkostnosti (Ax) naměřeným sebesuzující škálou ECR-CZ a 7 ROR skóry (Afr, CF, ColShdBld, Y, m, MOR, Fd), které na základě teoretických předpokladů mají vztahovou úzkostnost zastupovat.

H₄: Index poškození Ega (EII-2) významně moderuje vztah mezi výsledkem vztahové vyhýbavosti (Av) naměřeným sebesuzující škálou ECR-CZ a 4 ROR skóry (FM, L, Fr + rF, Cg), které na základě teoretických předpokladů mají vztahovou vyhýbavost zastupovat.

6 SBĚR DAT A VÝZKUMNÝ SOUBOR

Data pro výzkum v rámci této diplomové práce byla přejata ze studie Seitla a Lečbycha (2016) *Lidská pohybová determinanta v Rorschachově metodě*. Data převzatá ze zmíněné studie byla sesbírána standardizovaným postupem, kdy do spolupráce bylo angažováno dalších pět výzkumníků, kteří byli řádně proškoleni ohledně administrace a všech náležitých postupů pro užití jednotlivých metod. Co se týkalo metody ECR, vysvětlení administrativních postupů bylo uskutečněno jednorázově a ve fázi sběru dat došlo k supervizi výzkumníků. Zácvik pro ROR vyžadoval komplexnější formu proškolení, které proběhlo v několika fázích. Nejprve se jednotliví spolupracovníci na výzkumu věnovali samostudiu, jak danou metodu administrovat. Posléze byl pro tyto výzkumníky vytvořen seminář, během kterého byl administrativní způsob zadávání metody a její zaznamenávání podrobněji objasněn na základě představení modelových příkladů. Poté výzkumníci provedli cvičnou administraci ROR na 10 dobrovolnících a výsledné protokoly byly s autory výzkumu náležitě prokonzultovány (tyto protokoly však nebyly zahrnuty do dat studie). Sběr dat probíhal od druhé poloviny roku 2013 až do první poloviny roku 2015. Během tohoto období docházelo taktéž k průběžné konzultaci a supervizi sbíraných dat (Seitl & Lečbych, 2016).

Metody ECR a ROR použité ve studii Seitla a Lečbycha (2016) byly součástí širší testové baterie, jejíž další popis není podstatný pro výzkum této kvalifikační práce. Pro administraci metod ROR a ECR byla zvolena forma tužka-papír.

V rámci designu sběru dat Seitl a Lečbych (2016) uvádějí, že oslovování respondentů probíhalo nejdříve osobně ze strany výzkumníků, kdy tito respondenti byli vybíráni z jejich blízkého okolí. Taktéž bylo využito inzerce na veřejných místech jakožto formy výzvy k podílení se na výzkumu, kde byly uvedeny základní informace a kontakt v podobě telefonního čísla na výzkumníky, prostřednictvím kterého bylo domlouváno místo a čas setkání pro administraci. Respondenti byli odměněni finančně částkou 350 Kč a taktéž mohli zažádat o výsledky jedné z metod ze zmíněné baterie.

Co se týče konkrétně administrace a skórování ROR, Seitl a Lečbych (2016) ve své práci zmiňují, že ačkoli byla data sbírání formou tužka-papír, jednotlivé protokoly byly následně přepisovány do standardizovaných šablon, které měly elektronickou podobu. Každá šablona obsahovala textová pole zvlášť jak pro odpovědi z asociační fáze, tak pro inquiry. Právě tyto vyplněné elektronické šablony (kompletní záznamy) mi byly pro výzkumné účely mé diplomové zprostředkovány vedoucím práce PhDr. Martinem Seitlem, PhD.

Jednotlivé protokoly jsem skóroval osobně v souladu s pravidly Komprehensivního systému Johna Exnera (Exner, 2003). Vlastní skórování bylo podrobena zpětné vazbě vedoucího diplomové práce, který kromě toho, že je držitelem certifikátu pro užívání ROR v klinické praxi a v rámci poradenské psychologie od Ministerstva zdravotnictví České republiky, je také tímto ministerstvem certifikovaným lektorem a supervizorem pro tuto metodu. Zároveň je členem České společnosti pro Rorschacha a projektivní metody (ČSRaP) a dále má členství v International Society of the Rorschach and Projective Methods (ISR). Moje kompetence pro ROR je taková, že jsem v rámci svého navazujícího magisterského studia na Katedře psychologie Filozofické fakulty Univerzity Palackého v Olomouci absolvoval tři semestrální na sebe navazující předměty věnované speciálně ROR a to jak pro Komprehensivní systém, tak pro systém R-PAS (první z nich pod lektorským vedením PhDr. M. Seitla, PhD., výuka zbývajících dvou byla vedena Mgr. M. Perničkou, PhD., který je taktéž členem ČSRaP a trenérského týmu pro ROR).

Jednotlivé skórování bylo zadáváno do on-line programu ROR-online od Institutu psychologických služeb, s. r. o. Přístup do tohoto programu jsem získal prostřednictvím vedoucího práce. Zmíněný program slouží jako asistenční program pro zápis, skórování a vyhodnocování ROR v rámci Komprehensivního systému. ROR-online také nabízí vyhodnocení tzv. doplňkových škál, mezi které patří i Index poškození Ega (EII-2). Vyhodnocená data byla z programu ROR-online vyexportována v podobě souboru tabulkového procesoru Microsoft Excel, což usnadnilo práci v následné statistické analýze dat.

6.1 Charakteristika výzkumného souboru

Výzkum této diplomové práce se týká problematiky vztahové vazby u dospělých jedinců. Dílčím výzkumným cílem práce je replikování výzkumu Berantové a jejích spolupracovníků (Berant et al., 2005) a tedy jeho zasazení do českého kontextu. Zmíněná

studie pracovala se vzorkem čítající 72 dospělých obyvatel Izraele (z toho četnost dle rodu byla 57 žen a 15 mužů ve věkovém rozpětí od 19 do 57 let, medián = 23), většina těchto respondentů byli vysokoškolští studenti (celkem 74 %). Všichni účastníci spadali do nepacientské populace.

Jak již bylo avizováno v předchozí části kapitoly o sběru dat, výzkumný vzorek byl přejat ze souboru studie Seitla a Lečbycha (2016), kdy tento původní soubor čítající celkem 198 respondentů byl získán procesem kvótního výběru podle věku, rodu a vzdělání. Z původního souboru (Seitl & Lečbych, 2016) bylo vybráno 62 účastníků, z toho data od 2 respondentů musela být vyřazena z důvodů nízké kvality sesbíraných ROR protokolů (zejména kvůli nedostačujícímu inquiry bránící adekvátnímu procesu skórování těchto protokolů). ROR jakožto psychodiagnostický i výzkumný nástroj klade na osobu vyhodnocovatele značné nároky, které se promítají například v časovém horizontu, což také vedlo ke konečnému počtu všech respondentů, avšak rozsah souboru je poměrně srovnatelný s rozsahem vzorku výchozí studie Berantové a kolektivu (2005).

Detailnější popis jednotlivých charakteristik výzkumného vzorku je následující: výzkumu v rámci této diplomové práce se zúčastnilo 32 žen a 28 mužů ve věku od 20 do 26 let (průměrný věk = 22,91 let; medián = 22 let), z toho 2 osoby měly ukončené základní vzdělání, 4 střední vzdělání bez maturity, 41 střední vzdělání s maturitou (u 25 z nich byla dohádatelná informace, že v dané době tyto osoby byly vysokoškolskými studenty a studentkami) a 13 vysokoškolské vzdělání. Co se týče zkušenosti s psychologickou a psychiatrickou péčí, pak 48 respondentů uvedlo, že nemají žádnou zkušenost, 9 uvedlo předchozí zkušenost a 3 uvedli, že v dané době takový druh péče aktuálně podstupovali.

6.2 Etické hledisko a ochrana soukromí

Ohledně etických otázek výzkumu pro tuto kvalifikační práci je nutné odkázat se opět na studii Seitla a Lečbycha (2016), ze které byla výzkumná data z velké části převzata. Autoři zmíněné studie uvádějí, že všichni účastníci výzkumu podepsali informovaný souhlas poté, co byli obeznámeni s výzkumným záměrem, s požadavky týkajícími se zdravotní způsobilosti pro absolvování testování příslušnými metodami a také s informací, že jejich účast na výzkumu je čistě dobrovolná a tedy mohou kdykoliv svoji účast okamžitě ukončit. Opatření proti jakékoli ujmě bylo zajištěno anonymním zpracováním dat, kdy každý z respondentů byl označen jedinečným číselným kódem, dle

kterého bylo příslušného participanta možno identifikovat, což umožnilo spojit data se stratifikačními údaji z informovaného souhlasu daného respondenta.

Principy metody byly sděleny v rámci možností uvedených v pokynech pro administraci těchto metod, což v případě sebesuzující škály ECR-CZ neskýtalo nikterak závažný etický problém. Ovšem, co se týče ROR, u této metody nebylo možné poskytnout vysvětlení principu, jelikož by tak došlo ke zkreslení získaných dat a tedy k jejich celkovému znehodnocení, což je z etického hlediska pro výzkum limitující, avšak daný problém je možné řešit: „... prostřednictvím paralel a příměrů stejně jako informační otevřeností při popisu výsledků metody, který je srozumitelný i respondentovi bez psychologického vzdělání“ (Seitl & Lečbých, 2016, s. 24). Ze zmíněných důvodů autoři daných postupů využili.

V neposlední řadě je potřeba poukázat na fakt, že účastníci výzkumu byli taktéž částečně motivováni finanční odměnou, která byla ve výši 350 Kč. Tato odměna sloužila jako kompenzace osobního času respondentů, zároveň její výše byla nastavena tak, aby se nestala samotnou motivací k účasti na výzkumu, což by jinak mohlo vést k ovlivnění konečné podoby získaného výzkumného vzorku. Jednalo se tedy spíše o doplňkovou formu motivace (Seitl & Lečbých, 2016).

7 PRÁCE S DATY A JEJÍ VÝSLEDKY

Jak již bylo řečeno výše, data zapsaná do asistenčního programu ROR-online byla vyexportována do souboru tabulkového procesoru Microsoft Excel, avšak obsah tohoto souboru se sestával ze skóřů ROR, které se týkaly (mimo jiné) celkově strukturálního souhrnu získaných protokolů. Z tohoto důvodu byl vytvořen nový tabulkový soubor, do kterého byly přepokopírovány pouze hodnoty relevantních skóřů ROR pro výzkum v rámci této diplomové práce. Jednotlivé skóřy byly seřazeny do dvou skupin pro snadnější orientaci pro následné statistické zpracování sesbíraných dat, kdy jedna skupina byla tvořena 7 skóřy odpovídající vztahové úzkostnosti (Afr, CF, ColShdBld, Y, m, MOR, Fd) a druhá obsahovala skóřy, které dle teoretických předpokladů mají odpovídat vztahové vyhýbavosti (FM, L, Fr + rF, Cg).

Dále byla do datového souboru ve formě tabulky zapsána data výsledných hodnot pro vztahovou úzkostnost (A_x) a vztahovou vyhýbavost (A_n), která byla získána sebeposuzující škálou ECR-CZ. Jednotlivé hodnoty pro tyto proměnné byly spárovány s hodnotami a četnostmi ROR skóřů na základě číselných identifikačních kódů konkrétních účastníků výzkumu. Zmíněné výsledky ECR-CZ byly zprostředkovány vedoucím práce prostřednictvím elektronické korespondence, jelikož vedoucí práce je osobou, která má k těmto datům přístup z důvodu, že daná data byla převzata ze studie, jejímž jedním z řešitelů byl i vedoucí práce, jak bylo uvedeno v předchozí kapitole o sběru dat a výzkumném souboru. Pro moji studii byly poskytnuty pouze výsledky respondentů vybraných do výzkumného souboru této kvalifikační práce.

Jako poslední byl v datové tabulce vytvořen sloupec pro hodnoty Indexu poškození Ega (EII-2), které byly taktéž získány z tabulkového souboru vyexportovaného z vyhodnocovacího programu ROR-online. Jednotlivé hodnoty byly opět seřazeny tak, aby korespondovaly s číselným identifikačním kódem pro daného respondenta.

Pro konkrétní představu o výsledné podobě datového souboru je uvedena ukázka v přílohách (Příloha 1) této práce.

Ověření platnosti prvních dvou statistických hypotéz (H_1 , H_2) se týkalo části výzkumného záměru, která je koncipovaná jako replikace výzkumu Berantové a jejích kolegů (Beran et al., 2005). Z toho, jak byly tyto hypotézy formulovány, vyplývá, že pro statistickou analýzu dat je nutné užití korelace. Nejprve však bylo potřebné otestovat, zdali vybrané ROR skóry a výsledky vztahové úzkostnosti a vyhýbavosti získané sebesposuzující metodou ECR-CZ jakožto proměnné se vyznačují normálním rozdělením v rámci daného výzkumného vzorku, a to z důvodu rozhodnutí o výběru parametrické statistické metody (Pearsonova korelace) či neparametrické statistické metody (Spearmanova korelace).

Ačkoli by se z hlediska velikosti výzkumného vzorku této práce ($n = 60$) nabízelo použití Kolmogorovova-Smirnovova testu normality s Lillieforsovou modifikací, jelikož Šapirův-Wilkův test je vhodný pro menší vzorky, kdy celkový počet účastníků výzkumu je $n < 30$ (Ghasemi & Zahediasl, 2012), pro testování normality zmíněných proměnných byl zvolen Šapirův-Wilkův test a to díky modifikaci pro výzkumné soubory o rozsahu do 5000 respondentů, kterou disponuje program Statistica (verze 13.4, licence k této verzi je dostupná studentům Univerzity Palackého v Olomouci), jenž byl použit pro provedení výpočtu. Hlavním důvodem pro volbu tohoto statistického testu normality bylo, že tento test oproti Kolmogorovově-Smirnovově testu je více rezistentní vůči odlehlým hodnotám, tzv. outlierům (Ghasemi & Zahediasl, 2012).

Výsledky Shapirova-Wilkova testu ukázaly, že rozdělení většiny zvolených proměnných nebylo normální, jelikož $p < 0,01$. Jedinými proměnnými, jejichž výsledek p -hodnoty nevedl k zamítnutí normality, byly Afr ($p = 0,42$), Ax ($p = 0,22$) a Av ($p = 0,51$). Z hlediska normality byly tedy problematické především proměnné z ROR. Z tohoto důvodu bylo pro statistické testování hypotéz H_1 a H_2 rozhodnuto o použití neparametrické metody Spearmanovy korelace. Spearmanův korelační koeficient se navíc vyznačuje odolností vůči outlierům (Hendl, 2006), což napomohlo řešení problematiky odlehlých hodnot.

Následující tabulka (Tab. 2) ukazuje výsledné hodnoty Spearmanovy korelace. Výpočet byl proveden taktéž v programu Statistica (ver. 13.4).

Proměnné	A_x	A_v
Afr	-0,11	0,02
CF	0,03	-0,04
ColShdBld	0,14	0,01
Y	0,02	0,10
m	-0,05	-0,01
MOR	0,18	-0,01
Fd	-0,01	0,13
FM	0,06	-0,05
L	-0,01	0,06
Fr + rF	0,09	-0,14
Cg	-0,13	0,01
p > 0,05		

Tab. 2

Cílem statistického testování alternativní hypotézy H_1 bylo zjistit, zdali výsledné hodnoty vztahové úzkostnosti (A_x) získané prostřednictvím sebeposuzující škály ECR-CZ souvisí se 7 ROR skóry (Afr, CF, ColShdBld, Y, m, MOR, Fd), které mají dle teoretického odvození a empirického výzkumu (Berant et al., 2005) zastupovat vztahovou úzkostnost. Jak je z výše uvedené tabulky (Tab. 2) patrné, hledaná souvislost nebyla nalezena. U některých ROR proměnných je sice možné vidět slabé korelace (ColShdBld – $r_{sp} = 0,14$; MOR – $r_{sp} = 0,18$) se škálou vztahové úzkostnosti (A_x), dokonce dvě ROR proměnné teoreticky spadající do vztahové úzkostnosti slabě korelovaly se škálou vztahové vyhybavosti (Y – $r_{sp} = 0,10$; Fd – $r_{sp} = 0,13$), tedy opačnou škálou než bylo očekávané, avšak je nutné zmínit, že veškeré korelace nebyly signifikantní na hladině statistické významnosti $p = 0,05$. Z uvedených důvodů nedošlo k zamítnutí nulové hypotézy, tedy alternativní hypotéza H_1 nebyla přijata.

Statistickým testováním druhé alternativní hypotézy H_2 byla snaha zjistit, zdali naměřené hodnoty vztahové vyhybavosti (A_v) metodou ECR-CZ významně korelují se 4 ROR skóry (nízká četnost FM, vysoká hodnota L, r, Cg), které na základě teoretických předpokladů i podrobení výzkumu (Berant et al., 2005) korespondují se vztahovou vyhybavostí. Proměnná reflexivních odpovědí (Fr + rF) slabě korelovala se škálou vztahové vyhybavosti v záporném směru ($r_{sp} = -0,14$), tedy ve směru opačném než bylo očekáváno, ovšem tato korelace nebyla statisticky významná, jelikož $p > 0,05$. Celkově z hodnot korelačních koeficientů uvedených v tabulce výše (Tab. 2) vyplývá, že nebyla pozorována žádná signifikantní souvislost na hladině významnosti $p = 0,05$ mezi výsledky vztahové úzkostnosti (A_v) z ECR-CZ a 4 ROR skóry (nízké FM, vysoká L, Fr + rF, Cg) zastupující vztahovou vyhybavost a tudíž nebyla přijata ani druhá alternativní hypotéza H_2 .

Než došlo ke statistickému testování zbylých dvou stanovených hypotéz H_3 a H_4 , které se týkaly ověřování Indexu poškození Ega (EII-2) jakožto moderující proměnné vztahu mezi výsledky vztahové úzkostnosti (A_x) respektive vztahové vyhýbavosti (A_v) z metody ECR-CZ a 11 skóry ROR (7 pro vztahovou úzkostnost a 4 pro vztahovou vyhýbavost), bylo nutné provést několik úprav již existujícího tabulkového souboru obsahující data.

První úpravou bylo vytvoření dalších sloupců, do kterých byly umístěny vypočítané hodnoty zastupující interakci. Interakce byla vypočítána jako prosté vynásobení konkrétní hodnoty EII-2 daného respondenta s jednotlivými příslušnými hodnotami ROR proměnných odpovídající tomuto respondentovi, tedy vzniklo jedenáct nových sloupců zahrnující součiny EII-2 s každou ROR proměnnou zvlášť.

U takto rozšířeného souboru dat bylo nutné provést ještě druhou úpravu, a sice provedení transformace hodnot na jednotné standardizované skóry. Veškeré hodnoty jednotlivých proměnných byly přepočítány na z-skóry a to z důvodu, které uvádí Hendl (2006, s. 105): „Rozdělení, která jsou takto standardizována, se mnohem snadněji srovnávají a někdy i kombinují.“ Tento převod byl taktéž proveden v programu Statistica.

Pro ověření platnosti statistických hypotéz H_3 a H_4 byla použita metoda mnohonásobná lineární regrese, jelikož se zde jedná o ověření předpokládaného vztahu mezi závisle proměnnou (výsledky vztahové úzkostnosti respektive vyhýbavosti z ECR-CZ) a dvěma nezávislými proměnnými (7 a 4 ROR skóry, hodnoty EII-2), kdy jedna z nich do tohoto vztahu vstupuje jako moderátor (EII-2).

Pro testování alternativní hypotézy H_3 bylo nutné vytvořit celkem 7 regresních modelů vztahujícím se ke vztahové úzkostnosti. Níže uvedená tabulka (Tab. 3) znázorňuje přehled hlavních výsledků testování této statistické hypotézy mnohonásobnou regresí. Prezentace podrobnějších výsledků včetně b koeficientů byla shledána jako nadbytečná, jelikož již uvedený přehled v tabulce (Tab. 3) je postačující z hlediska konstatování, že alternativní hypotéza H_3 nemohla být přijata, poněvadž žádný z výsledků nebyl signifikantní na hladině statistické významnosti $p = 0,05$.

<i>A_x</i>	R	R²	F (3,56)	p	Sm. chyba odhadu
Nezávislé proměnné vč. Interakce					
Afr/EII-2/Afr_EII-2	0,169	0,029	0,549	0,651	1,012
CF/EII-2/CF_EII-2	0,143	0,021	0,391	0,760	1,016
ColShdBld/EII-2/ColShdBld_EII-2	0,091	0,008	0,155	0,926	1,022
Y/EII-2/Y_EII-2	0,078	0,006	0,113	0,952	1,023
m/EII-2/m_EII-2	0,074	0,005	0,103	0,958	1,024
MOR/EII-2/MOR_EII-2	0,159	0,025	0,483	0,695	1,013
Fd/EII-2/Fd_EII-2	0,176	0,031	0,597	0,620	1,010

Tab. 3

Co se týče ověření platnosti poslední alternativní hypotézy H_4 , výsledek je obdobný jako u hypotézy H_3 z hlediska významnosti výsledků. Pro testování této hypotézy byly vytvořeny celkem čtyři modely týkající se vztahové vyhýbavosti, jejichž hlavní výsledky jsou shrnuty v podobě níže uvedené tabulky (Tab. 4). Hypotéza H_4 tedy nebyla přijata.

<i>A_v</i>	R	R²	F (3,56)	p <	Sm. chyba odhadu
Nezávislé proměnné vč. Interakce					
FM/EII-2/FM_EII-2	0,241	0,058	1,153	0,336	0,996
L/EII-2/L_EII-2	0,198	0,039	0,758	0,522	1,006
r/EII-2/r_EII-2	0,138	0,019	0,363	0,780	1,017
Cg/EII-2/Cg_EII-2	0,239	0,057	1,127	0,346	0,997

Tab. 4

8 DISKUZE

Prvním dílčím cílem této diplomové práce bylo ověření výsledků studie Berantové a jejích kolegů (Berant et al., 2005), kdy toto ověřování bylo zasazeno do českého kulturního kontextu. Konkrétně šlo o potvrzení předpokladu, že určité proměnné z Exnerova Komprehensivního systému CS (Exner, 2003) pro ROR jsou zástupci hyperaktivačních a deaktivačních strategií v rámci vztahové vazby (Mikulincer & Shaver, 2007) respektive korespondují s mírou vztahové úzkosti a vztahové vyhýbavosti, což jsou hlavní dvě ortogonální dimeze v současnosti jednoho z nejužívanějších modelů vztahové vazby (Bartholomew, 1990; Brennan, Clark, & Shaver, 1998).

Berantová a její kolegové (Berant et al., 2005) dle teoretických předpokladů odvodili 7 ROR proměnných, jež mají zastupovat vztahovou úzkost. Těmito proměnnými byly afektivní poměr Afr, barvově tvarové odpovědi CF, barvově odstínové blends ColShdBld, odpovědi difúzního stínování Y, pohyby objektů m, morbidní obsahy MOR a obsahy jídla Fd. Jakožto zástupce vztahové vyhýbavosti zmínění autoři ve své studii teoreticky odvodili 4 ROR proměnné, kterými jsou nízká četnost odpovědí se zvířecími pohyby FM, vysoká hodnota lambda skóre L, odpovědi obsahující reflexe Fr + rF a obsah oblečení Cg. Toto teoretické odvození bylo výše uvedenými autory statisticky ověřeno a to takovým způsobem, že byla hledána souvislost mezi výsledky autory vytvořené sebesposuzující škály pro posouzení vztahové vazby u dospělých osob vycházející z metody ECR a vybranými 11 ROR proměnnými. Výsledky této studie byly poměrně přesvědčivé, jelikož autorům se podařilo potvrdit statisticky významnou souvislost jak mezi výsledky vztahové úzkosti a 7 ROR skóry zastupující tuto dimenzi vztahové vazby, tak mezi výsledky vztahové vyhýbavosti a 4 ROR skóry korespondujícími s touto druhou dimenzí.

Obdobný výsledek byl očekáván i v této diplomové práci na základě první části stanoveného výzkumného záměru, dle které byly formulovány dvě alternativní hypotézy ke statistické ověření H_1 a H_2 . Co se týče sběru dat pro posouzení míry vztahové úzkosti a vztahové vyhýbavosti u dospělých osob, byla zvolena jiná metoda než byla použita ve studii, ze které vychází výzkum této práce. Jednalo se o metodu Experience in

Close Relationships (Brennan, Clark, & Shaver, 1998) respektive o upravenou českou verzi této škály označenou zkratkou ECR-CZ (Seitl, Charvát, & Lečbych, 2016), která byla vybrána jako nejvhodnější ekvivalent pro zasazení výzkumu do českého kulturního prostředí. Výsledek statistického ověření zmíněných alternativních hypotéz provedené neparametrickou statistikou Spearmanovy korelace však nedopadl příznivě v kontextu potvrzení předpokladu souvislosti a to jak mezi výsledky vztahové úzkostnosti (A_x) a 7 ROR skóry pro tuto dimenzi vztahové vazby, tak mezi výsledky vztahové vyhýbavosti (A_v) a 4 ROR proměnnými zastupující tuto druhou dimenzi. Ačkoli v rámci testování souvislosti A_x a ROR byly nalezeny slabé korelace u dvou ROR proměnných v očekávaném směru, veškeré výsledky korelace nebyly statisticky významné, což v konečném důsledku vedlo k nemožnosti přijmout alternativní hypotézu H_1 . Obdobný výsledek byl získán také u ověřování platnosti druhé alternativní hypotézy H_2 , a sice že nebyla pozorována statisticky významná souvislost mezi mírou A_v a 4 ROR skóry vztahové vyhýbavosti, tedy ani zde nedošlo k zamítnutí nulové hypotézy.

Důvodů rozdílného výsledku statistického šetření této diplomové práce oproti studie Berantové a kolegů (Berant et al., 2005) mohlo být několik. Prvním z nich mohla být rozdílná volba metody pro posouzení dvou dimenzí vztahové vazby, avšak tento důvod se zdá být jako nejméně pravděpodobný jakožto zdroj selhání, jelikož sebeposuzující škála užitá ve zdrojové studii byla podrobena ověření z hlediska její validity a reliability a taktéž byla porovnána s jinými škálami pro posouzení vztahové vazby (včetně ECR, ze které byla odvozena upravená verze škály ECR-CZ), kde byla shledána ekvivalence na základě korelace.

Druhým důvodem mohl být rozsah výzkumného souboru této práce, který byl poměrně malý ($n = 60$), což se odrazilo například v hodnotách četností výskytu jednotlivých ROR proměnných včetně jejich rozdělení v rámci vzorku. Rozsah vzorku byl dán především náročností ROR, která je kladena na osobu výzkumníka a týká se mimo jiné také časové náročnosti. Ovšem rozsah výzkumného souboru Berantové a kolegů (Berant et al., 2005) lze označit za srovnatelně velký ($n = 79$) a přesto výsledek studie byl pozitivní. Stejný problém se týká reprezentativnosti obou populačních vzorků, kdy ani jeden z nich není reprezentativní (vzorek této diplomové práce se proto alespoň částečně pokusil přiblížit charakteristikám vzorku ze vzorové studie) a přesto v původním výzkumu byl formulovaný předpoklad potvrzen.

Vysvětlení může být dáno jak „šťastnou náhodou“ výběru vzorku s potřebnými charakteristikami pro potvrzení předpokladu, tak i falešnou pozitivitou výsledku, avšak příklonění se k jedné či druhé variantě jako definitivní by bylo značně zavádějící, jelikož výsledky statistického šetření této diplomové nelze interpretovat jako selhání či neplatnost teoretického rámce, ze kterého se vychází, nýbrž spíše jako nedostatek důkazů pro potvrzení této teorie. Z uvedeného vyplývá jednoznačné doporučení, že je nutné provést opětovné ověření předpokladu souvislosti mezi měrami dimenzí vztahové vazby a vybranými proměnnými ROR a to za podmínky reprezentativního výzkumného vzorku s dostatečným rozsahem.

Další z eventuálních příčin vedoucí k zamítnutí prvních dvou alternativních hypotéz této práce H_1 a H_2 mohla být kvalita sesbíraných dat z ROR. Tato data respektive ROR protokoly byly převzaty ze studie Seitla a Lečbycha (2016), kdy administraci ROR provádělo několik různých výzkumníků, což mohlo mít za následek snížení kvality získaných protokolů respektive dat a to i tehdy, že dané protokoly byly považovány dle podmínek CS (Exner, 2003) za validní (jako nevalidní jsou považovány protokoly, které mají méně než 14 odpovědí a zároveň hodnota lambda skóre je menší než 1,2 či pokud se vyskytlo v protokolu méně než 17 odpovědí a zároveň hodnota lambda skóre byla větší než 1,2). Tím je míněno, že nemuselo dojít k plnému využití potenciálu odpovědí ve fázi inquiry a tudíž výsledná výtěžnost z protokolů mohla být nižší. Zároveň snížení kvality dat získaných prostřednictvím ROR mohlo být zapříčiněno také mojí osobou v průběhu skórování odpovědí všech respondentů, jelikož nejsem držitelem certifikátu pro užívání ROR metody a navíc mé zkušenosti s touto metodou jsou oproti certifikovaným uživatelům menší, ovšem byla snaha tento aspekt co nejvíce minimalizovat a to díky supervizím během konzultací s vedoucím práce, jehož kompetence s ROR jakožto metodou i výzkumným nástrojem byly již dříve zmíněny.

Druhá část výzkumného záměru mé diplomové práce vznikla na základě teoretické úvahy odvozené ze studie Berantové a Walda (2009). V této studii autoři navázali na předchozí výzkum Berantové a jejích kolegů (Berant et al., 2005) o souvislosti mezi dvěma hlavními dimenzemi vztahové vazby a k nim příslušným ROR proměnným z CS (Exner, 2003). Tentokrát však cílem jejich zkoumání bylo ověření předpokladu souvislosti mezi výsledky sebesuzující škály vztahové vazby u dospělých a ROR proměnných respektive škál týkajících se narušení hranic Ego, Ego-obranných mechanismů a myšlenkových procesů, tedy de facto narušení Ego-funkcí, které je možné posuzovat v rámci CS ROR

(Exner, 2003) prostřednictvím Indexu poškození Ega EII respektive EII-2, jak jej navrhli autoři Perry, Viglione a Meyer (2003). Prezentované výsledky autory dané studie ukazují, že předpokládaná souvislost byla nalezena (ačkoli opět na poměrně malém vzorku, $n = 89$). Tyto skutečnosti tedy vedly k úvaze o zahrnutí EII-2 jakožto moderující proměnné do vztahu mezi výsledky sebeposuzující škály vztahové vazby ECR-CZ a vybranými 11 skóry ROR zastupující dimenzi vztahové úzkostnosti a vztahové vyhýbavosti, jež byly odvozeny a statisticky potvrzeny Berantovou a kolegy (Berant et al., 2005).

Na základě takto stanovené druhé části výzkumného závěru byly formulovány dvě alternativní hypotézy H_3 a H_4 . Platnost těchto hypotéz byla ověřována prostřednictvím mnohonásobné lineární regrese. Pokud budou brány obě hypotézy dohromady, vzniklo tak celkem 11 regresních modelů k testování, což vedlo ke vzniku rizika možnosti falešně pozitivního výsledku, jelikož s počtem lineárních modelů roste pravděpodobnost kladného výsledku alespoň pro jeden z těchto modelů. Dalším úskalím byla formulace hypotéz, které byly ve své povaze složené, což by mohlo vést k zamítnutí alternativní hypotézy i v případě jednoho nesignifikantního výsledku. Ovšem tato rizika nemusí být aktuálně brána jako důležitá, jelikož výsledky mnohonásobné lineární regrese vedly k tomu, že nemohla být přijata ani jedna z alternativních hypotéz a to z důvodu, že žádný z výsledků nebyl statisticky významný.

Možné důvody, proč byly zbylé dvě hypotézy H_3 a H_4 zamítnuty jsou veskrze obdobné, jako tomu bylo u zamítnutí hypotéz H_1 a H_2 , tedy problém nereprezentativnosti vzorku malého rozsahu a snížení kvality získaných dat ROR sesbíraných několika různými výzkumníky, popřípadě možná chybovost během procesu skórování. Opět lze pouze doporučit v budoucnu znovu ověřit daný předpoklad, avšak pouze v případě reprezentativního vzorku. Zároveň by opakované šetření mělo být provedeno zejména výzkumníky, kteří mají více než dostatečné kompetence v rámci ROR.

9 ZÁVĚR

Výzkumná práce Berantové a jejích kolegů (Berant et al., 2005) o 11 ROR proměnných zastupující hyperaktivační a deaktivující strategie (Mikulincer & Shaver, 2007) respektive korespondující se vztahovou úzkostí a vztahovou vyhýbavostí, jakožto hlavními dimenzemi ortogonálního modelu vztahové vazby (Bartholomew, 1990), přinesla zajímavé výsledky do problematiky posuzování vztahové vazby u dospělých osob. Tyto výsledky, byť získané prostřednictvím malého nereprezentativního vzorku ($n = 79$), jsou některými autory považovány za přínosné a to například z hlediska interpretace ROR (Lečbých, 2016). Výsledky zmíněné studie se taktéž staly výchozím zdrojem pro další výzkum (např. Berant & Wald, 2009), ačkoli nejsou známy údaje o jejich validitě a reliabilitě (Zizi, Spies & Vosloo, 2019).

Prvním dílčím cílem této diplomové práce bylo ověřit závěry studie Berantové a kolektivu (2005) v českém kulturním kontextu. Výsledky korelační studie mezi měrami vztahové úzkosti a vyhýbavosti získané pomocí ECR-CZ a vybrannými ROR proměnnými však zmíněné závěry nepotvrdily, leč ani nevyvrátily, jak bylo uvedeno argumenty o možných příčinách rozdílného výsledku v diskuzy práce. První část výzkumného zaměru lze tedy uzavřít doporučením o nutnosti opětovného ověření daného předpokladu v budoucnosti.

Druhým dílčím cílem této práce bylo ověřit předpoklad odvozený dle teorie a výsledků studie Berantové a Walda (2009), a sice že vztah mezi výsledky ECR-CZ a vybrannými ROR proměnnými je moderován Indexem poškození Ega (EII-2). Ověřením tohoto předpokladu by došlo k rozšíření vhledu do otázky posuzování vztahové vazby u dospělých jedinců, avšak daný předpoklad nebyl potvrzen. V případě druhé části výzkumného záměru lze pouze konstatovat, že je potřeba předpoklad o moderující proměnné EII-2 znovu podrobit výzkumu.

Na základě výše uvedených závěrů se domnívám, že je důležité, aby s výsledky výchozích studií bylo zacházeno s opatrností, co se týče jejich (obecné) platnosti, dokud nebudou dané předpoklady v budoucnu znovu ověřeny.

10 SOUHRN

Tématem této diplomové práce bylo posuzování vztahové vazby u dospělých osob v souvislosti s užitím Rorschachovy metody (ROR). Vztahová vazba je podstatným aspektem lidské psychiky týkající se mezilidských vztahů, jež souvisí s řadou psychických funkcí, mezi které lze zařadit také funkce Ega (jednou z těchto funkcí je i utváření objektivních vztahů). Pro posuzování funkcí Ega existuje takzvaný *Index poškození Ega*, který se stal jedním z předmětů této práce z důvodu jeho potenciálu pro rozšíření nových poznatků v kontextu stanoveného tématu posuzování vztahové vazby u dospělých a ROR.

Koncepce Ega prošla v průběhu času značným vývojem, kdy zásadní pro tento vývoj byla jednoznačně takzvaná Ego-psychologie, jejíž zástupci postupně rozšiřovali Freudovo teoretické ukotvení Ega. Toto rozšíření se týkalo především funkčního arzenálu Ega (Plhánková, 2011). Na poznatky Ego-psychologie navázal Beres (1956), který ve své práci popsal Ego na základě jeho sedmi funkcí, mezi něž patří: vztah k realitě (skládající se z adaptace na realitu, testování reality a smyslu pro realitu), regulace a řízení pudů, utváření objektivních vztahů, myšlenkové procesy, obranné mechanismy, autonomní funkce (ty jsou významné z hlediska posuzování adaptace) a syntetické funkce (sloužící k udržení celistvosti psychiky). Weiner (1966) později upravil model Berese (1956), kde sloučil funkci regulování pudů s obrannými Ega. Ostatní funkce však již byly totožné a dále byly doplněny o detailnější popis.

Objektivním vztahům se věnovala samostatná teorie nesoucí dané sousloví přímo ve svém názvu. Představitelé teorie objektivních vztahů kladli důraz na význam citových vztahů k blízkým osobám (neboli objektům), které člověk utváří již od svého narození. Tyto vztahy jsou důležité tím, že mají vliv na psychický vývoj jedince (Grotstein, 1996). Objektivní vztahy je možné shrnout jejich definicí, a sice že se jedná o vzájemné působení vnějšího a vnitřního obrazu druhých osob a zároveň jde o vztah mezi vnějšími a vnitřními objekty. Kvalitu interakce mezi jedincem a druhými lidmi lze označit za důsledek tohoto působení (Greenberg & Mitchell, 1983).

Z teorie objektních vztahů částečně vyšla teorie vztahové vazby, která byla formulována na základě pozorování chování ve vztahu dítěte a pečující osoby (nejčastěji matka). Vztahovou vazbu je možné charakterizovat jako citový vztah mezi dítětem a pečující osobou, v němž podstatnou roli hraje bazální důvěra, čímž se stává základním zdrojem pro orientaci v okolním světě a pro vytváření dalších vztahů v budoucím životě jedince (Lečbych, 2016). Jedním z modelů, kterým lze popsat vztahovou vazbu, je dvojdimenzionální model, ve kterém jsou kolmo k sobě postaveny vztahová úzkostnost a vztahová vyhýbavost (Bartholomew, 1990). Vztahová úzkostnost se týká např. strachu z opuštění, z odmítnutí, ze ztráty blízké osoby a obav nenaplnění citových potřeb ve vztazích. Vztahová vyhýbavost zahrnuje prožívání diskomfortu z blízkosti v intimních vztazích (Brennan, Clark & Shaver, 1998). Dle zmíněného modelu byly popsány hyperaktivační a deaktivální strategie vztahové vazby. Hyperaktivační strategiemi se vyznačují osoby se zvýšenou měrou vztahové úzkostnosti, deaktivální strategie jsou pak příznačné pro osoby s vyšší mírou vztahové vyhýbavosti (Mikulincer & Shaver, 2007). Posuzování vztahové vazby bývá mimo jiné prováděno sebesposuzujícími škálami, mezi které patří metoda *Experience in close relationships* – ECR, kterou jsou zjišťovány míry vztahové úzkostnosti a vyhýbavosti (Brennan, Clark & Shaver, 1998). Existuje také upravená česká verze této škály – ECR-CZ (Seitl, Charvát & Lečbych, 2016).

Ego-funkce i vztahovou vazbu lze posuzovat prostřednictvím ROR. Pro posouzení poškození funkcí Ega byl vytvořen speciální index EII respektive EII-2 (Viglione, Perry, & Meyer, 2003). Jednotlivé funkce jsou v tomto indexu zastoupeny následujícími ROR proměnnými *Komprehensivního systému* CS (Exner, 2003): vztah k realitě je dán zkreslenou kvalitou formy FQ-, myšlenkové procesy indexem WSum6, obrany kritickým obsahem (An, Xy, Bl, Ex, Fi, Fd, Sx, AG, MOR), objektívní vztahy zkreslenými lidskými pohybovými odpověďmi M- a proměnnou HRV.

Dimenzím vztahové vazby (úzkostnost a vyhýbavost) respektive hyperaktivačním a deaktiválním strategiím odpovídá 11 ROR proměnných Exnerova (2003) CS. Pro úzkostnost jsou to následující proměnné: afektivní poměr Afr, barvově tvarové odpovědi CF, barvově odstínové blends ColShdBld, difúzní stínování Y, pohyby objektů m, morbidita MOR a obsah jídla Fd (Berant et al., 2005). Vztahovou vyhýbavost zatupují nízká četnost zvířecích pohybů FM, vysoké lambda skóre L, zvýšená četnost reflexivních odpovědí Fr+rF a obsah oblečení Cg (Berant et al., tamtéž).

Výzkumný záměr této práce lze rozdělit na dvě spolu související části. První z nich se týkala zasazení výsledků studie o 11 ROR proměnných zastupující vztahovou úzkostnost a vyhýbavost (Berant et al., 2005) do českého kulturního kontextu, respektive šlo o ověření platnosti tohoto předpokladu na vzorku ($n=60$) dospělých osob ve věku od 20 do 26 let, jelikož výsledky původní studie Berantové a kolektivu (2005) jsou brány jako platné, byť data o jejich validitě a reliabilitě nejsou k dispozici (Zizi, Spies & Vosloo, 2019). Výzkumný vzorek byl přejet ze studie Seitla a Lečbycha (2016). Toto ověření bylo provedeno prostřednictvím Spearmanovy korelace, kdy neparametrická statistika byla zvolena především z důvodu nepřijetí normality většiny proměnných. Korelovány byly výsledky vztahové úzkostnosti a vyhýbavosti získané prostřednictvím upravené verze sebeposuzující škály *Experience in close relationships* ECR-CZ (Seitl, Charvát, & Lečbych, 2016) s 11 ROR proměnnými zastupujícími zmíněné dvě dimenze vztahové vazby. Daný předpoklad nebyl potvrzen, jelikož nebyla nalezena téměř žádná či pouze velmi slabá souvislost. Navíc žádný z výsledků nebyl signifikantní na hladině statistické významnosti $p = 0,05$, tedy nemohly být přijaty hypotézy týkající se tohoto předpokladu.

Druhá část výzkumného záměru byla založena na teoretické úvaze na základě výzkumu Berantové a Walda (2009), v němž se autoři našli souvislost mezi výsledky sebeposuzující škály vztahové úzkostnosti a vyhýbavosti a ROR proměnnými respektive ROR škálami zastupující Ego hranice, obranné mechanismy a myšlenkové procesy. Zmíněné tři oblasti ROR se de facto týkaly Ego-funkcí, jež je možné posuzovat prostřednictvím EII-2 (Viglione, Perry, & Meyer, 2003). Navíc jednou z funkcí Ega je utváření objektivních vztahů, což se přímo týká problematiky vztahové vazby. Z těchto důvodů byl vysloven hypotetický předpoklad, že proměnná EII-2 je významným moderátorem vztahu mezi výsledky dvou dimenzí vztahové vazby ECR-CZ a 11 ROR skóry pro tyto dimenze. Daný předpoklad byl ověřován na témže vzorku jako předpoklad první a to prostřednictvím metody mnohonásobné lineární regrese, jejíž výsledky nepotvrdily významnost EII-2 jakožto moderující proměnné vztahu mezi výsledky ECR-CZ a ROR.

Oba předpoklady je nutné podrobit výzkumnému šetření v budoucnu. Do té doby je potřebné, aby s výsledky výchozích studií bylo zacházeno s opatrností, co se týče jejich obecné platnosti.

BIBLIOGRAFIE

1. Ainsworth, M. D., Blehar, M. C., Waters, E., & Wall, S. (2014). *Patterns of Attachment: A Psychological Study of the Strange Situation*. Londýn: Psychology Press.
2. Bartholomew, K. (1990). Avoidance of Intimacy: An Attachment Perspective. *Journal of Social and Personal Relationships*, 7(2), 147-178. doi:10.1177/0265407590072001
3. Berant, E., & Wald, Y. (2009). Self-Reported Attachment Patterns and Rorschach-Related Scores of Ego Boundary, Defensive Processes, and Thinking Disorders. *Journal of Personality Assessment*, 91(4), 365-372. doi:10.1080/00223890902936173
4. Berant, E., Mikulincer, M., Shaver, P. R., & Segal, Y. (2005). Rorschach Correlates of Self-Reported Attachment Dimensions: Dynamic Manifestations of Hyperactivating and Deactivating Strategies. *Journal of personality assessment*, 84(1), 70-81. doi:10.1207/s15327752jpa8401_13
5. Berant, E. (2009). Attachment Styles, the Rorschach, and the Thematic Apperception Test: Using Traditional Projective Measures to Assess Aspects of Attachment. In J. H. Obegi & E. Berant (Eds.), *Attachment Theory and Research in Clinical Work with Adults* (pp. 181-209). New York: The Guilford Press.
6. Beres, D. (1956). Ego Deviation and the Concept of Schizophrenia. *The Psychoanalytic Study of the Child*, 11(1), 164-235. doi:10.1080/00797308.1956.11822786
7. Blancková, G., & Blanck, R. (1992). *Ego-psychologie: Teorie a praxe*. Praha: Psychoanalytické nakladatelství.
8. Bowlby, J. (2010). *Vazba*. Praha: Portál.
9. Brennan, K. A., Clark, C. L., & Shaver, P. (1998). Self-Report Measurement of Adult Attachment: An Integrative Overview. In J. A. Simpson & W. S. Rholes (Eds.), *Attachment Theory and Close Relationships* (pp. 46-76). New York, NY: Guilford Press.

10. Crider, A. B., Goethals, G. R., Kavanaugh, R. D., & Solomon, P. R. (1989). *Psychology*. Glenview, IL: Scott, Foresman and Company.
11. Exner, E. J. (2003). *The Rorschach: A Comprehensive System. Basic Foundations and Principles of Interpretation. Volume I*. Hoboken, NJ: John Wiley & Sons, Inc.
12. Freud, S. (1991). Strukturální rozbor psychické osobnosti. In S. Freud (Ed.), *Vybrané spisy I*. (pp. 363-377). Praha: Avicenum.
13. Freud, S. (1993). K zavedení narcismu. In S. Freud (Ed.), *Vybrané spisy II-III* (pp. 390-398). Praha: Avicenum.
14. Freudová, A. (2006). *Já a obranné mechanismy*. Praha: Portál.
15. Frías, M. T., Shaver, P. R., & Mikulincer, M. (2015). Measures of Adult Attachment and Related Constructs. *Measures of Personality and Social Psychological Constructs*, 417-447. doi:10.1016/b978-0-12-386915-9.00015-2
16. Ghasemi, A., & Zahediasl, S. (2012). Normality tests for statistical analysis: a guide for non-statisticians. *International journal of endocrinology and metabolism*, 10(2), 486–489. doi:10.5812/ijem.3505
17. Greenberg, J. R., & Mitchel, S. A. (1983). *Object Relations in Psychoanalytic Theory*. Cambridge: Harvard University Press.
18. Grotstein, J. S. (1996). Object relations theory. In E. Nersessian & R. G. Kopff (Eds.), *Textbook of Psychoanalysis* (pp. 89-126). Washington, DC: American Psychiatric Press.
19. Hartmann, H. (1958). *Ego psychology and the problem of adaptation*. New York: International Universities Press.
20. Hendl, J. (2006). *Přehled statistických metod zpracování dat: analýza a metaanalýza dat*. Praha: Portál.
21. Horner, A. (1984). *Object relations and the developing ego in therapy*. New York: Jason Aronson.
22. Johnson, S. M. (2009). Attachment Theory and Emotionally Focused Therapy for Individuals and Couples: Perfect Partners. In J. H. Obegi & E. Berant (Eds.), *Attachment Theory and Research in Clinical Work with Adults* (pp. 410-434). New York: The Guilford Press.

23. Kernberg, O. F. (1984). *Severe personality disorders*. New Haven, CT: Yale University Press.
24. Lečbych, M. (2007). Index poškození Ega – jeho diagnostické a výzkumné možnosti. In R. Telerovský, J. Ženatý, & I. Čermák (Eds.), *Rorschach a projektivní metody: Ročenka české společnosti pro Rorschacha a projektivní metody* (pp. 39-50). Praha: IPVZ.
25. Lečbych, M. (2016). *Rorschachova metoda: integrativní přístup k interpretaci* (2. vyd.). Praha: Grada.
26. Lečbych, M., & Pospíšilíková, K. (2012). Česká verze škály Experiences in Close Relationships. *E-psychologie*, 6, 1-11.
27. Lerner, P. M. (2006). Rorschach Assessment of Object Relations: The Personality Disorders. In S. K. Huprich (Ed.), *Rorschach Assessment of the Personality Disorders* (pp. 397-422). London, England: Routledge.
28. Lopez, F. G. (2009). Clinical Correlates of Adult Attachment Organization. In J. H. Obegi & E. Berant (Eds.), *Attachment Theory and Research in Clinical Work with Adults* (pp. 94-121). New York: The Guilford Press.
29. Mahlerová, M. S., Pine, F., & Bergmanová, A. (2006). *Psychologický zrod dítěte*. Praha: Triton.
30. Mikota, V. (1995). *O ovlivňování duševních chorob*. Praha: Psychoanalytické nakladatelství.
31. Mikulincer, M. (1995). Attachment style and the mental representation of the self. *Journal of Personality and Social Psychology*, 69, 1203-1215. doi:10.1037//0022-3514.69.6.1203
32. Mikulincer, M., & Shaver, P. R. (2003). The attachment behavioral system in adulthood: Activation, psychodynamics, and interpersonal processes. In M. P. Zanna (Ed.), *Advances in experimental social psychology* (pp. 53-152). New York: Academic.
33. Mikulincer, M., & Shaver, P. R. (2007). *Attachment in Adulthood: Structure, Dynamics, and Change*. New York: The Guilford Press.

34. Millon, T., Lerner, M. J., & Weiner, I. B. (2003). *Handbook of Psychology, Personality and Social Psychology*. Hoboken, NJ: John Wiley & Sons.
35. Perry, W., & Viglione, D. J. (1991). The Ego Impairment Index as a Predictor of Outcome in Melancholic Depressed Patients Treated With Tricyclic Antidepressants. *Journal of Personality Assessment*, 56(3), 487-501. doi:10.1207/s15327752jpa5603_10
36. Plháková, A. (2011). *Úvod do psychoanalytických teorií*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci.
37. Polák, A., & Obuch, I. (2011). *Komprehensivní systém J. E. Exnera, Jr. Standardizovaný přístup k vyhodnocení Rorschachovy metody*. Praha: Hogrefe.
38. Seitl, M., & Lečbych, M. (2016). *Lidská pohybová determinanta v Rorschachově metodě*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci.
39. Seitl, M., Charvát, M., & Lečbych, M. (2016). Psychometrické charakteristiky české verze škály Experiences in close relationships (ECR). *Československá psychologie*, 60(4), 351-371.
40. Shaver, P. R., & Mikulincer, M. (2009). An Overview of Adult Attachment Theory. In J. H. Obegi & E. Berant (Eds.), *Attachment Theory and Research in Clinical Work with Adults* (pp. 17-46). New York: The Guilford Press.
41. Shaver, P. R., Mikulincer, M., Sahdra, B. K., & Gross, J. T. (2016). Attachment Security as a Foundation for Kindness Toward Self and Others. In K. W. Brown & M. R. Leary (Eds.), *The Oxford Handbook of Hypo-Egoic Phenomena* (pp. 223-242). New York, NY: Oxford University Press.
42. Smith, K. (1980). Object relations concepts as applied to the borderline level of ego functioning. In J. S. Krawer, H. D. Lerner, P. Lerner, & A. Sugarman (Eds.), *Borderline phenomena and the Rorschach test* (59-88). New York: International Universities Press.
43. Šebek, M. (1991). Psychologie Já: od S. Freuda k H. Hartmannovi. *Československá psychologie*, 35, 395-405.
44. Viglione Jr., D. J. (1990). Severe Disturbance or Trauma-Induced Adaptive Reaction: A Rorschach Child Case Study. *Journal of personality assessment*, 55(1&2), 280-295. doi:10.1080/00223891.1990.9674067

45. Viglione, D. J., Perry, W., & Meyer, G. (2003). Refinements in the Rorschach Ego Impairment Index Incorporating the Human Representational Variable. *Journal of personality assessment*, *81*, 149-156. doi:10.1207/s15327752jpa8102_06
46. Viglione, D. J., Perry, W., Giromini, L., & Meyer, G. J. (2011). Revising the Rorschach Ego Impairment Index to Accommodate Recent Recommendations About Improving Rorschach Validity. *International Journal of Testing*, *11*(4), 349-364. doi:10.1080/15305058.2011.589019
47. Weiner, I. (1966). *Psychodiagnosis In schizophrenia*. Mahwah, NJ: Lawrence Erlbaum Associates Publishers.
48. Weiner, I. (2003). *Principles of Rorschach Intepretation*. Mahwah, NJ: Lawrence Erlbaum Associates.
49. Weiner, I. B. (1998). *Principles of Rorschach interpretation*. Mahwah, NJ: Erlbaum.
50. Winnicott, D. W. (1998). *Lidská přirozenost*. Praha: Psychoanalytické nakladatelství.
51. Zavattini, G. C., & Busonera, A. (2017). Experiences in Close Relationships Scales. *Encyclopedia of Personality and Individual Differences*, 1-6. doi:10.1007/978-3-319-28099-8_814-1
52. Zizi, P. D., Spies, R., & Vosloo, C. (2019). *Adult attachment theory and Rorschach Inkblot Method: A systematic literature review*. *Journal of Psychology in Africa*, *29*(4), 405–412. doi:10.1080/14330237.2019.1647491

ABSTRAKT MAGISTERSKÉ DIPLOMOVÉ PRÁCE

Název práce: Index poškození Ega a teorie vztahové vazby

Autor práce: Bc. Ondřej Jurčík

Vedoucí práce: PhDr. Martin Seitzl, Ph.D.

Počet stran a znaků: 63 (115 788)

Počet příloh: 1

Počet titulů použité literatury: 52

Abstrakt: Magisterská diplomová práce se věnuje posuzování vztahové vazby u dospělých osob prostřednictvím Rorschachovy metody (ROR) a zasazení Indexu poškození Ega (EII-2) do této problematiky. První částí výzkumného záměru bylo ověření předpokladu souvislosti mezi výsledky sebesuzující škály ECR-CZ pro vztahovou úzkostnost a vztahovou vyhýbavost a 11 ROR proměnnými zastupující tyto dvě dimenze vztahové vazby. Pro statistické zpracování tohoto cíle byla užita Spearmanova korelace, jejíž výsledky daný předpoklad nepotvrdily na hladině významnosti $p = 0,05$. Druhou částí výzkumného záměru bylo ověření hypotézy, že vztah mezi výsledky ECR-CZ a 11 vybranými ROR skóry je významně moderován indexem EII-2. Tato hypotéza byla statisticky testována prostřednictvím metody mnohonásobné lineární regrese. Výsledky analýzy však ani tento předpoklad nepotvrdily. Dané předpoklady je potřebné podrobit dalšímu zkoumání v budoucnu.

Klíčová slova: vztahová vazba, Rorschachova metoda, Index poškození Ega

ABSTRACT OF THESIS

Title: Ego Impairment Index and the Attachment Theory

Author: Bc. Ondřej Jurčík

Supervisor: PhDr. Martin Seitl, Ph.D.

Number of pages and characters: 63 (115 788)

Number of appendices: 1

Number of references: 52

Abstract: The master's thesis is focused on the assessment of attachment in adults through the Rorschach method (ROR) and the incorporation of the Ego Impairment Index (EII-2) into this issue. The first part of the research plan was to verify the assumption of the relationship between the results of self-reporting scale for attachment anxiety and avoidance ECR-CZ and 11 ROR variables representing these two dimension of attachment. Spearman correlation was used for the statistical processing of this objektive and its results did not confirm the relationship at the significance level $p = 0.05$. The second part of the research plan was to verify the hypothesis that the relationship between ECR-CZ results and 11 selected ROR scores is significantly moderated by the EII-2 index. This hypothesis was statistically tested by multiple linear regression. However, the results of the analysis did not confirm this assumption either. Both assumptions need to be further investigated in the future.

Key words: attachment theory, Rorschach method, Ego Impairment Index

PŘÍLOHY

Seznam příloh:

1. Ukázka datového souboru

Příloha 1: Ukázka datového souboru

ID	ROR_VZTAHOVÁ ÚZKOSTNOST								ROR_VZTAHOVÁ VYHÝBAVOST				ECR-CZ	T-skory		EGO FUNK
	Afr	CF	ColShdBld	Y	m	MOR	Fd		low FM	high L	r	Cg	Av	Ax	EII2	
002 - f/21	0,58	0	1	0	0	0	0	0	2	1,38	0	2	50	48	-0,01	
003 - f/23	0,53	0	0	2	0	0	0	1	4	1,23	0	5	56	52	-1,33	
004 - m/22	0,75	0	0	0	3	1	0	3	0,5	0	1	51	43	0,02		
005 - m/20	0,39	3	0	1	6	1	2	7	0,52	1	5	45	49	-0,62		
006 - m/22	0,53	1	0	0	2	3	0	2	0,93	0	1	26	69	2,14		
007 - f/20	0,47	1	1	3	3	3	0	1	0,38	0	3	46	57	1,52		
008 - f/22	0,32	1	0	1	0	2	1	3	1,78	2	1	51	60	0,24		
009 - f/21	0,57	2	1	3	1	5	1	5	0,38	0	2	56	58	2,09		
010 - m/21	0,83	1	0	0	2	4	0	1	3,4	0	4	45	42	0,06		
011 - m/26	0,67	2	2	3	3	2	4	4	0,6	0	3	48	56	4,09		
012 - m/20	0,55	0	0	0	3	0	0	5	1,07	0	1	40	57	-1,2		
013 - m/20	0,46	1	0	1	3	1	0	1	0,9	0	0	59	48	-0,8		
014 - f/22	0,65	2	0	0	1	12	2	4	0,65	0	6	42	55	5,48		
015 - m/26	0,48	1	0	1	2	3	1	0	2,4	0	3	53	40	-0,79		
016 - f/24	0,52	6	2	1	1	1	0	0	0,78	1	1	26	42	3,49		
017 - f/22	0,51	2	1	10	5	3	2	1	1,48	0	9	70	48	-0,12		
018 - m/21	0,59	2	0	2	3	2	1	3	1,32	0	6	47	43	2,38		
019 - m/20	0,63	0	0	5	1	0	0	1	1,17	0	6	62	34	0,22		
020 - f/22	0,56	1	1	1	0	0	2	2	1,55	0	3	69	45	-0,21		
021 - f/21	0,43	0	1	1	2	0	0	4	1,54	0	3	41	54	-1,71		
023 - m/22	0,29	1	0	3	4	3	0	2	0,69	1	3	38	61	0,87		
024 - m/22	0,61	5	1	1	0	0	0	0	2,57	0	0	62	59	0,67		
025 - m/23	0,41	2	0	0	0	1	0	3	0,85	2	0	51	50	-0,44		
027 - f/22	0,79	3	0	2	1	0	0	6	0,7	0	4	42	37	1,3		
050 - m/20	0,77	5	0	0	4	2	0	2	0,95	0	3	43	50	1,37		